

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS IR ES TEISĖS KATEDRA

Neakivaizdinio skyriaus
4 kurso tarptautinės teisės
specializacijos studentės
Ramunės Švedaitės

Magistro darbas

**Jus cogens normų ir įsipareigojimų erga omnes koncepcijos šiuolaikinėje
tarptautinėje teisėje**

Darbo vadovas
Doc. dr. D. Žalimas

Recenzentas
Asist. I. Jarukaitis

VILNIUS
2007

Turinys

Ižanga.....	2
1. Ius cogens ir erga omnes koncepcijų tarpusavio ryšys - svarbus komponentas tarptautinės teisės vystymuisi.....	6
1.1. Ius cogens koncepcijos problematika.....	6
1.1.1. Ius cogens sąvokos kilmė ir pripažinimas.....	6
1.1.2. Tarptautinės jurisprudencijos pozicija.....	14
1.2. Erga omnes išsipareigojimų sąvoka.....	17
1.2.1. Erga omnes išsipareigojimų sąvokos kilmės problematika.....	17
1.2.2. Ius cogens normos statuso įtakos erga omnes išsipareigojimams problematika.....	23
2. Ius cogens ir erga omnes koncepcijų sąveikos įtaka tarptautinės teisės subjektų funkcionavimui.....	26
2.1. Tarptautinės teisės subjektų galių ribojimas pareigų įtvirtinimo būdu.....	26
2.1.1. Pareigų įtvirtinimas valstybių atžvilgiu.....	26
2.1.2. Pareigų įtvirtinimas tarptautinių organizacijų atžvilgiu.....	30
2.1.3. Pareigų įtvirtinimas asmenų atžvilgiu.....	33
2.2. Tarptautinės teisės subjektų galių plėtra jų teisių įtvirtinimo būdu.....	36
2.2.1. Teisių įtvirtinimas valstybių atžvilgiu.....	36
2.2.2. Teisių įtvirtinimas tarptautinių organizacijų atžvilgiu.....	40
2.2.3. Teisių įtvirtinimas privačių asmenų atžvilgiu.....	42
Išvados.....	44
Santrauka.....	47
Le sommaire.....	48
Literatūros sąrašas.....	49

Ižanga

Tarptautinės teisinės sistemos koncepcinei evoliucijai didžiausią įtaką turėjo Antrasis pasaulinis karas, paženklintas neįsivaizduojamų žiaurumų, vykdytų Europoje ir kituose žemynuose bei padaręs didžiulių nuostolių civiliams gyventojams. Būtent dėl šios priežasties po 1945 metų tarptautinė teisė įžengė į naują fazę, vieną vertus, skirtą apriboti nevaržomą valstybių teisę pradėti karą, taip pat transformuoti suverenių valstybių veiklos paprastą koordinavimą į bendradarbiavimo ir tarpusavio naudos sistemą¹, kitą vertus, siekiančią įtvirtinti aukštesnį individo statusą, skirtingai nuo klasikinės tarptautinės teisės². 1948 m. paskelbtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, kitų konvencijų bei mokslinių darbų pagrindu išvystytos „Tarptautinės teisinės bendrijos“ sąvokos pagrindinis akcentas yra tam tikrų vertybių (pavyzdžiui: taika, žmogaus teisės, tautų teisė į apsisprendimą ir kt.) pripažinimas svarbesnėmis nei nacionaliniai interesai. Ko pasekoje, kitų dviejų esminių ius cogens bei tarptautinės viešosios tvarkos sąvokų įtraukimas į tarptautinės teisės terminologiją žymi svarbią tarptautinės teisinės sistemos pažangą, kadangi tai daro didelę įtaką individo kaip tarptautinės teisės subjekto vystymuisi. Šiam tikslui pasitarnauja tarptautinės teisės doktrina bei jurisprudencija, suformuluojant ius cogens, erga omnes koncepcijas.

Kalbant apie darbo temos aktualumą, reikia pabrėžti, jog nuo 1969 m. iki 1990 m. tarptautinės bendrijos vystymasis neturėjo didelės įtakos ius cogens režimui, sukurtam „valstybių tarptautinės bendrijos visumos“ pripažinimu. Be to, nuo 1989m. Berlyno sienos kritimo bei nuo 1990 m. nuolat atsinaujinančios Jungtinių Tautų Organizacijos kontekste kyla klausimas, ar apskritai yra reikalingas bendrų vertybių teisinio režimo stiprinimas, kadangi vis didėjantis tarptautinės teisės subjektų skaičius sukelia nežinomybę, ar visi pripažins tam tikrų normų egzistavimą. Tačiau 2001 m. Jungtinių Amerikos Valstijų, 2004 m. Ispanijos, 2005 m. Didžiosios Britanijos bei kitų teroristinių atakų kontekstas kelia svarbų klausimą apie pavojų piktnaudžiaujant bendromis koncepcijomis.³ Be to, tragiški įvykiai Artimuosiuose Rytuose, o būtent 34 dienų karas Libane kelia klausimą apie imperatyviųjų normų pažeidimus, padarytus abiejų konflikto pusių (Amnesty international ataskaita⁴ apie Izraelio ir Hezbola atakų veiksmus, kvalifikuotinus kaip karo nusikaltimai) ir pažeidėjų atsakomybės

---

¹ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2001. P. 59-144

² Ten pat, P.59

³ Paulus A. L. Jus cogens in a time of hegemony and fragmentation. 2005. P. 2

⁴ <http://www.amnesty.org>

klausimą, tuo atveju jei normų nėra paisoma. Darfūro krizė, kur galimas naujų nusikaltimų prieš žmoniškumą įvykdymas, jei Sudanas nepaklus Tarptautinės Bendrijos reikalavimams išleisti JTO taikos misijos kareivius. Tokiose aktualijose atsispindinti ius cogens normų bei išipareigojimų erga omnes koncepcijų įtaka tarptautiniams santykiams, kuri pasižymi nurodymu visiems tarptautinės teisės subjektams paisyti imperatyviųjų normų, vienodų standartų sukūrimo. Būtent analizuojant šiuos probleminius temos aspektus, yra įrodomas ne tik teorinis bet ir praktinis temos, susijusios su dviejų koncepcijų įtvirtinimu tarptautinėje teisėje, aktualumas. Tam tikrų minimalių standartų, vertybių visuotinis pripažinimas, išipareigojimas jų laikytis ne tik tarptautiniame, bet ir nacionaliniame lygyje bei sankcijų pažeidimo atveju problematika parodo tamprų ryšį tarp ius cogens, erga omnes koncepcijų bei tarptautinės bendrijos probleminių aktualijų.

Šio darbo tyrimo objektas yra ius cogens ir erga omnes besiformuojančių kompleksinių tarptautinės teisės normų teorinės ir praktinės problemos. Teisės doktrinos požiūriu, reikėtų pažymėti, jog lietuviškoje doktrinoje nėra daug tyrinėtas erga omnes išipareigojimų ir ius cogens normų tarpusavio ryšys, nėra daug nagrinėti ius cogens ir kitų teisės normų skiriamieji bruožai, nėra išsamiai atsakyta į klausimą, kokia šių dviejų koncepcijų vieta tarptautinėje teisinėje sistemoje. Atsižvelgiant į tai galima būtų pridurti, jog koncepcijų vietos tarptautinėje teisinėje sistemoje tema yra svarbu nagrinėti ne tik dėl opaus valstybių išipareigojimų klausimo, bet ir dėl žmogaus teisių bei kitų vertybių apsaugos efektyvumo ir jos padarinių tarptautinės teisės sistemoje klausimo.

Koncepcijų ius cogens, erga omnes vietos teisėje klausimų nagrinėjimas yra aktualus tiek Lietuvos, tiek tarptautiniu lygiu. Kaip vienas pagrindinių šaltinių turi būti paminėta norminė medžiaga, kurios branduolį sudaro tokie tarptautinės teisės aktai, kaip 1969 m. Vienos Konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (Lietuvos Respublikos atžvilgiu įsigaliojusi 1992 m. vasario 14 d.), 2001 m. Tarptautinės Teisės Komisijos Projektas dėl valstybių atsakomybės, nacionaliniai teisės aktai (tokie, kaip pavyzdžiui, 1999 m. Tarptautinių sutarčių įstatymas). Antrinių šaltinių tarpe minėtini užsienio teisinės doktrinos autoritetai, tokie kaip P.- M. Dupuy, A. Pellet, A. Paulus, M. Virally ir daugelis kitų autorių savo darbuose akcentuojantys tarptautinės teisės pagrindų problematiką ar tarptautinės teisės imperatyvių normų identifikavimo problemą. Lietuvos teisinės doktrinos autoritetų tarpe svarbūs yra profesoriaus P. Kūrio, D.Žalimo, L. Šaltinytės (akcentuojančios ius cogens ir erga omnes sąvokų skirtumus ir jų pažeidimo teisinių padarinių problematiką) ir kitų autorių straipsniai.

Šiame darbe, taip pat bus remiamasi tarptautinių ir nacionalinių teismų sprendimais, Amnesty international paskelbta metine ataskaita bei kitais statistiniais duomenimis. Reikėtų pridurti, jog be statistinio metodo, dviejų koncepcijų analizė bus grindžiama lyginamaisiais, istoriniais, sisteminiiais bei loginiais - analitiniais metodais, kadangi šių visų metodų kompleksinis taikymas padės išsamiau apibendrinti ir išryškinti sąvokų prigimtį, taikymo tikslus ir sąlygas. Filosofinio pažinimo metodas taikomas aiškinantis individo ir valstybės tarpusavio santykius, žmogaus teisių ir poreikių sistemas. Taikant loginį metodą daromi apibendrinimai, išvados, padedančios tiksliau suvokti nagrinėjamus teisinės praktikos klausimus. Istorinis lyginamasis tyrimo metodas taikomas, aptariant koncepcijų raidą. Kritikos metodas pasitelkiamas, siekiant atskleisti teisinio reguliavimo ir teisės normų realizavimo kolizijas. Tokiu būdu darbe ieškoma nagrinėjamų problemų priežasčių, siekiama atskleisti teisinio reguliavimo trūkumus.

Nagrinėjant koncepcijų kilmės, pripažinimo, vystymo problematiką, darbo tikslas yra pateikti ius cogens ir erga omnes identifikacijos analizę bei nustatyti ius cogens, erga omnes vietą tarptautinės teisės sistemoje. Tai bus siekiama padaryti, akcentuojant šių dviejų koncepcijų tarpusavio sąveikos aiškaus ryšio nebuvimo problematiką, siūlant būdus, kaip ją išspręsti. Be to bus siekiama atsakyti į svarbiausią klausimą, ar erga omnes įsipareigojimai yra kilę iš ius cogens normų, kokie požymiai leidžia tai teigti ir jeigu taip, tai kokias tarptautines teises pasekmes sukelia iš ius cogens normų kylančių įsipareigojimų pažeidimai, nes iki šiol doktrinoje nėra išsamiai atsakyta į šiuos klausimus. Analizuojant šių dviejų sąvokų sudėtinę dalis, reikėtų taip pat atsakyti į klausimus, ar jų egzistavimo pripažinimas Tarptautinėje Bendrijoje praturtino tarptautinės teisės pagrindus, kuo konkrečiai tai pasireiškia, be to reikėtų išsamiau analizuoti, kokią įtaką koncepcijos padarė tarptautinės teisės struktūros funkcionavimui?

Darbo tikslui pasiekti bus keliami tokie uždaviniai: pirma - išanalizuoti ius cogens, erga omnes sąvokų identifikavimo kriterijus, remiantis tarptautinės teisės aktais, teismų praktika bei teisine doktrina; antra - reikia atskleisti šių dviejų koncepcijų raidą tarptautinėje teisėje ir apibrėžti tam tikrų vertybių visuotino pripažinimo pagrindus; trečia - reikia apibūdinti koncepcijų teisinius režimus, įrodant jų pozityvią galią tarptautinės teisės subjektų funkcionavimui; ketvirta - reikia pagrįsti individo tarptautinio teisinio subjektiškumo pripažinimą ir dviejų koncepcijų įtaką jo teisiniam statusui tarptautinėje teisėje; penkta - reikia iširti santykį tarp ius cogens, erga omnes ir nacionalinės teisės, taip parodant šių dviejų koncepcijų išvystymo lygį; šešta -

reikia įvertinti dviejų koncepcijų taikymą teismų praktikoje, išryškinant kai kuriuos akivaizdžius trūkumus, tokius kaip jų pažeidimo atveju teisinių padarinių neaiškumo problematika ir galiausiai - pateikti galimus visų išsiaiškintų problemų sprendimo variantus.

Todėl šiems uždaviniams įgyvendinti ir siekiant atsakyti į klausimą, ar ius cogens normos įsipareigojimų erga omnes dėka pakeitė tarptautinę teisę, būtų tikslinga pirmoje dalyje nagrinėti ius cogens ir erga omnes koncepcijų prigimties, pagrįstumo ir tarpusavio ryšio problematiką, o antroje dalyje - koncepcijų teisinį režimą ir jų turinio autonomiškumą.

1. Ius cogens ir erga omnes koncepcijų tarpusavio ryšys - svarbus komponentas tarptautinės teisės vystymuisi

1.1. Ius cogens koncepcijos problematika

1.1.1. Ius cogens sąvokos kilmė ir pripažinimas

Nagrinėjant ius cogens koncepciją, reikia atsakyti į du pagrindinius klausimus: kokie yra koncepcijos pagrindai, t. y. kodėl tarptautinė bendrija pripažino ius cogens sąvokos egzistavimo reikalingumą tarptautinėje teisėje ir kaip tai buvo padaryta, t. y. kokie yra pagrindiniai sąvokos kriterijai, nurodyti 1969 m. Vienos konvencijos 53 straipsnyje ir jų taikymas praktikoje.

Tarptautinės teisės kaip tarpvalstybinius santykius reglamentuojančių normų sistemos pripažinimas vyko palaipsniui, kadangi, skirtingai nuo nacionalinės teisės sistemos, tarptautinės teisės normos yra kuriamos valstybių susitarimu, o ne vieno teisės normų kūrėjo sprendimu. Būtent tai, jog tarptautinė bendrija pasižymi suverenių valstybių koegzistavimu, tam tikrų vertybių pripažinimu bei suinteresuotumu, kad kuri nors elgesio taisyklė būtų įtvirtinta kaip teisiškai privaloma norma, įrodo, kad tarptautinė teisė yra tam tikra struktūra, reikalaujanti tam tikro reguliavimo.

Nors ius cogens normos nėra minimos, kaip formalus tarptautinės teisės šaltinis (Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 straipsnis mini tarptautines konvencijas, tarptautinį paprotį, civilizuotų tautų pripažintus bendruosius teisės principus), tarptautinės bendrijos progresyvus pripažinimas, jog ius cogens normos sudaro visos tarptautinės teisės ir visų tarptautinių santykių pagrindą (Vienos konvencijos 53 straipsnio pagrindinė mintis) įrodo normos svarbumą tarptautinės bendrijos funkcionavime, todėl būtų įdomu panagrinėti ius cogens koncepcijos šaknis.

Jau IV amžiuje atsiradusi prigimtinės teisės doktrina bylojo apie tai, jog tarptautiniame lygmenyje teisė turi būti taikoma ne individualios tautybės ar rasės pagrindu, bet visiems bendru pagrindu, tai reiškia, jog universalioje struktūroje kiekvienas žmogus yra lygus⁵. XVII amžiaus teoretikai ir šiuolaikinės tarptautinės teisės pagrindų kūrėjai, tokie kaip Grocijus ar Vatelis, pabrėžė, jog egzistuoja tam tikri principai, sudarantys reikalingą prigimtinei teisei (jus naturale necessarium), būdingi kiekvienai valstybei ir yra neteisėtos visos sutartys ar papročiai jiems prieštaraujantys⁶. Tačiau ilgainiui aukščiausios ir privalomos teisės sąvoka tarptautinėje bendrijoje buvo pakeista pozityviosios teisės doktrinos pagrindine idėja,

---

⁵ Rafael N.-N. International preemptory norms (jus cogens) and international humanitarian law. Hague, 2001. P. 3

⁶ Grotius H. De jure belli ac pacis libri tres. 1625.

jog tarptautinės teisės taisyklės neturi imperatyvaus pobūdžio. Tai reiškia, kad sutartis gali būti bet kokio turinio, o sutarties moralumo vertinimas prilygtų prigimtinės teisės įsijungimui į sutarčių teisę⁷. Nors pozityvios teisės doktrina dominuoja tarptautinės teisės vystymesi iki XX a. pradžios, imperatyviosios normos koncepcija visą laiką išliko. Jau 1905 m. prof. Oppenheim nuomone egzistuoja tam tikras skaičius universaliai pripažintų tarptautinės teisės principų, kurie paverčia jiems prieštaraujančias bet kokias sutartis niekinėmis ir tokių principų imperatyvus poveikis yra vieningai pripažintas tarptautinės teisės paprotys⁸. Imperatyvios normos koncepciją dar labiau sustiprino 1919 m. Tautų Sąjungos statuto 20.1 straipsnis, numatantis, jog lygos nariai nedalyvaus sutartyse, jei jos prieštarauja lygos susitarimui. 1920 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo statutas perėmė šią idėją, įtraukdamas į 38.1 straipsnį civilizuotų tautų pripažintus bendruosius teisės principus, kaip tarptautinės teisės šaltinį, kuriuo vadovaujasi Teismas, sprenddamas ginčus. Reikia pažymėti, jog Tarptautinės Teisės Komisijos (TTK) pasiūlymai dėl *ius cogens* normos įtraukimo į Vienos konvencijos straipsnius atspindėjo esmines tarptautinės teisės doktrinos nuomones.

TTK diskusijos dėl sutarčių teisės kodifikavimo prasidėjo nuo 1949 m. Buvo diskutuojama apie svarbiausius principus tarptautinei bendrijai, jų pažeidimo pasekmes, tokias kaip sutarties tikslo neteisėtumas, taip pat buvo nuspręsta įtraukti į sutarčių teisę tam tikrų imperatyvių normų pripažinimą, buvo netgi kai kurių pasiūlymų sukurti tarptautinį organą, atsakingą už sprendimus dėl sutarties tikslo moralumo⁹. Idėja, kad tarptautinėje teisėje šalia dispozityviųjų turi būti ir imperatyviosios normos, kurioms valstybės negalėtų nusižengti tarpusavio sutarimu, buvo iškelta jau praeitame amžiuje (I.Bliunčlis, I.E.Cholas) ir daugkart buvo patvirtinta žinomų mūsų amžiaus tarptautininkų (D.Ancilloti, A.Ferdrosas).1966 m. Lagonisi mieste įvyko speciali mokslinė konferencija, skirta *ius cogens* problemai. Šios problemos svarstymai pratęsti tarptautinės teisės Komisijoje, po to Vienos konferencijoje, skirtoje sutarčių teisei, baigėsi Konvencijos 53 str. sudarymu, įrodančiu valstybių ir mokslininkų bendrą sutarimą dėl to, kad dispozityvinės teisės normos yra taisyklė, tačiau taip pat egzistuoja ir imperatyvinės normos, kurioms yra būtinas valstybių pripažinimas.¹⁰ Būtent *ius cogens* koncepcijos kodifikavimas 1969

⁷ Gyggenheim P. *Traité de Droit International Public*. 1953. P. 57-58

⁸ Rafael N.-N. *International peremptory norms and international humanitarian law*. Hague, 2001. P. 5

⁹ Ten pat. P. 7

¹⁰ Венская Конвенция о праве международных договоров. Комментарий. Москва, 1997. P. 143-185

m. Vienos konvencijos tekste duoda pagrindą formuoti skirtingiems požiūriams į tarptautinės teisės normų hierarchijos egzistavimą, tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį bei tarpusavio įtaką, įsipareigojimų erga omnes koncepcijos vystymą bei kolektyvinio charakterio normatyvines vertybių identifikavimo problemas.

Analizuodami konferencijos paruošiamuosius darbus, pastebime, jog dauguma valstybių pripažino imperatyvių normų egzistavimą tarptautinėje teisėje, tačiau ilgai ginčijosi dėl tokių normų identifikavimo bei apibrėžimo. Galutinis ginčų sprendimo variantas yra 1969 m. Vienos konvencijos 53, 64, 66 straipsniai, kodifikuojantys ius cogens koncepciją tarptautinėje teisėje.

Analizuojant konvencijos 53 str. tekstą, reikėtų pabrėžti, jog nėra duotos detalios ius cogens normos sąvokos, nei tokios normos pavyzdžiai. Yra numatomi tik keletas charakteringų bruožų tam, kad tarptautinės teisės normą galima būtų pripažinti kaip ius cogens normą, t. y. norma turi būti imperatyvaus pobūdžio, be to norma turi būti bendrosios tarptautinės teisės norma.

Kalbant apie imperatyvų pobūdį, reikia pažymėti, jog 53 str. numato, kad „sutartis yra niekinė, jei jos sudarymo metu ji prieštarauja privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normoms“. Tai reiškia, kad tam tikra imperatyvi taisyklė numato privalomojo pobūdžio elgesį, nuo kurio draudžiama nukrypti, o taisyklės pažeidimo atveju nurodyta sankcija yra ne valstybės atsakomybė, bet sutarties negaliojimas (vėliau, erga omnes koncepcijos pagalba, ius cogens galia bus dar labiau išvystyta, nes ius cogens norma galės sukelti pasekmių ne tik tarp sutarties šalių, bet ir trečiosioms šalims). Imperatyvinės normos pobūdis, išskiriantis ius cogens normą iš kitų tarptautinės teisės normų tuo, kad imperatyvinės normos turi aukščiausią juridinę galią, tai reiškia, jog visos kitos tarptautinės teisės normos turi atitikti ius cogens normas. Nė vienas tarptautinės teisės subjektas negali išeiti už imperatyvinių teisės normų sienų, savavališkai, savo nuožiūra keisti jų teisinį turinį, o juo labiau jas pažeisti. Valstybės veiksmai, kurie pažeidžia ar prieštarauja imperatyvinėms teisės normoms, yra tarptautinės teisėtvarkos grubus pažeidimas. Tai yra pozityvus aspektas, kadangi ius cogens normos numatymas konvencijos tekste parodo šiuolaikinės tarptautinės teisės tikslą - taika ir saugumas, skirtingai nuo klasikinės tarptautinės teisės, kur buvo akcentuojama karo ir taikos teisė. Tačiau ius cogens normos numatymas konvencijos tekste sukelia ir tam tikrų kontraversijų, kaip pavyzdžiui, normų hierarchijos idėja. Nors tarptautinė teisė pasižymi konsensiniu pobūdžiu, aukščiausią juridinę galią turinčios normos numatymas konvencijoje yra grindžiamas

tu, kad pripažindami tokio pobūdžio normą, mes apsaugome ne vieną valstybę nuo kitos, bet visą bendriją nuo pavojingo elgesio¹¹.

Kalbant apie bendrosios tarptautinės teisės normos pobūdį, reikia pabrėžti, kad 53 straipsnis numato, jog „privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normomis yra laikomos normos, kurias tarptautinė valstybių bendrija yra visa apimtimi priėmusi ir pripažinusi kaip normas, nuo kurių draudžiama nukrypti ir kurios gali būti keičiamos tik priimant kitą tokio pat pobūdžio bendrąją tarptautinės teisės normą“. Analizuojant šį tekstą, yra matomos keturios ius cogens normą charakterizuojančios sąlygos, t. y.: pirma - paprotys yra ius cogens normos formalusis šaltinis; antra - nėra reikalaujama vieningo normos pripažinimo; trečia - ypatingas normos pobūdis, paradantis normos aukštesnę galią už kitas tarptautinės teisės normas ir ketvirta - universalus normos pobūdis. Tam kad geriau būtų galima apibrėžti ius cogens normos sąvoką, reikėtų išsamiau panagrinėti šiuos keturis kriterijus.

Pirmiausia, identifikuojant ius cogens normos šaltinius, reikia pažymėti, kad doktrinoje yra plačiai pripažįstama, jog ius cogens normos yra kilusios iš tarptautinių papročių ar bendrųjų teisės principų, kadangi tik opinio juris yra pagrindinis ius cogens identifikavimo kriterijus. Tai reiškia, jog tik valstybių įsitikinimas, kad tam tikra taisyklė yra privaloma ir yra imperatyvaus, išskirtinio pobūdžio, t.y. tarptautinio papročio psichologinis elementas, gali suteikti ius cogens normai imperatyvųjį pobūdį. Vis dėlto doktrinoje kai kurių autorių nuomonės išsiskiria dėl klausimo, ar tarptautinė sutartis gali būti ius cogens normos šaltinis? Profesorius Julio A. Barberis nuomone pagrindinė ius cogens normų atsiradimo priežastis yra tam tikrų vertybių apsauga, pavyzdžiui, asmens orumas, humanitariniai pagrindai ar pagarba žmogaus gyvybei. Civilizuotų tautų pripažįstamos vertybės suteikia pagrindą formuoti imperatyvioms normoms tarptautinio papročio ar bendro principo pavidalu. Sutarties pasirašymas nėra būtinas tam, kad tam tikros vertybės būtų pripažintos ir būtų suformuotas įsitikinimas (opinio juris) dėl tokių vertybių apsaugos. Dažniausiai, kai atsiranda toks įsitikinimas, kai norma jau susiformuoja, tik tuomet valstybė įsikiša tam, kad įtvirtinti ir tiksliau suformuluoti normą sutarties tekste, pavyzdžiui, taip kaip buvo suformuluota norma susijusi su genocidu 1948 m. Konvencijoje dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį. Be to, jei sukurta teisinė norma negina plačiai pripažintų vertybių, ji negali įgauti imperatyvios normos pobūdžio, tačiau nei valstybė, nei individai savo savavališku noru negali kontroliuoti ar valdyti vertybių pripažinimo proceso, tokios vertybės turi objektyvų egzistavimo pagrindą.

---

¹¹ Mestre Ch. Les cours du droit international général. Strasbourg. 2005.

Būtent tai ir leidžia abejoti, autoriaus nuomone, dėl galimybės kurti ius cogens normą sutarties būdu¹². Vis dėlto kai kurie autoriai mano, kad ius cogens pagrindas gali būti sutartis, kaip pavyzdžiui prof. G. I. Tunkinas, kurio nuomone vienintelis tarptautinės teisės šaltinis yra sutartis, tad ir ius cogens gali būti sukurta tik sutarties būdu, tačiau tokia jo pozicija yra kritikuojama, kadangi tai deformuoja teisinės tvarkos supratimą¹³. Būtent vadovaujantis normos imperatyvaus pobūdžio pagrindu, galima teigti, jog šaltinis turi būti tarptautinis paprotys, o ne sutartis, kadangi, priešingu atveju, normos, numatytos tam tikroje sutartyje, turėtų būti privalomos net ir trečiosioms šalims, be to tokios normos galėtų prieštarauti jau egzistuojančioms imperatyviosioms normoms. Doktrinoje pripažįstamas tik vienas atvejis, kada sutartis gali būti ius cogens normos šaltinis, t.y., jei viso pasaulio valstybės būtų tokios tarptautinės sutarties dalyvės. Minėdami tokį atvejį, autoriai kalba apie sutartinę ius cogens normą. 1969 m. Konvencijos dėl sutarčių teisės 53 ir 64 straipsnių terminologija taip pat liudija apie sutartinės ius cogens normos egzistavimą, kadangi yra numatoma konfliktinės situacijos galimybė tarp tarptautinės sutarties normos ir bendrosios tarptautinės teisės normos (tarptautinėje jurisprudencijoje taip yra vadinamos paprotinės normos). Tokiu atveju, kiekviena egzistuojanti sutartis, prieštaraujanti bendrosios tarptautinės teisės normai, tampa nebegaliojanti. Todėl galima daryti išvadą, kad tik tarptautinis paprotys bei opinio juris pobūdis yra pagrindinis ius cogens normos šaltinis. Vis dėl to galima būtų kritikuoti ius cogens normos neapibrėžtumą, pasireiškiantį papročio egzistavimo įrodymo problema, kadangi nėra aiškiai numatyta, nuo kada, galima teigti, jog opinio juris egzistuoja? Ši tarptautinės teisės spraga yra paliekama tarptautinio teisėjo interpretacijai. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas 1927 m. „Lotus“ byloje yra pabrėžęs, jog „tam, kad įrodyti papročio egzistavimą, privaloma sąlyga yra valstybės įsitikinimas, jog tam tikra norma yra teisinė ir kad tokia teisinė norma jai yra privaloma, neužtenka vien tik mandagaus diplomatinio valstybės elgesio.“¹⁴ Paprotys egzistuoja tik jei valstybė yra įsitikinusi, jog veikia pagal tam tikrą teisinę normą.

Kalbant apie antrąjį ius cogens normos identifikavimo kriterijų, t.y., absoliučiai vieningo normos pripažinimo nebuvimą, reikia pabrėžti, jog Vienos konferencijos metu buvo sutarta, identifikuojant ius cogens normą, tenkintis reprezentatyviausių valstybių pripažinimu. Svarstant ius cogens normos apibrėžimą, buvo susitarta, jog tokio pobūdžio norma turi priklausyti bendrai tarptautinei teisei ir „tarptautinio

---

¹² Barberis J. A. La liberté de traiter des Etats et le jus cogens. Max-planck-Institut: 1970. P. 40.

¹³ Ten pat. P. 45.

¹⁴ Lotus byla, PCIJ, serija A, Nr. 10 (1927)

valstybių sambūrio visuma“ turi priimti bei pripažinti tokio pobūdžio normą. Aiškindamas tokio pasirinkto termino esmę, Vienos konferencijos redakcinio komiteto pirmininkas profesorius M. Jasinus pabrėžia, jog viena valstybė ar jų grupė savo atsisakymu pripažinti vieną ar kitą tarptautinės teisės normą kaip imperatyvinę negali įtakoti jos charakterio, t.y., jos neturi veto teisės, sukuriant *ius cogens* normą.¹⁵ Vis dėl to, toks abstraktus normai keliamas reikalavimas kelia tam tikrų abejonių, pavyzdžiui, ar nėra tarptautinio valstybių suverenios lygybės principo pažeidimo teigiant, jog nereikia vienbalsio *ius cogens* normos pripažinimo? Koks tikslus valstybių skaičius turi pripažinti *ius cogens* normą, kalbant apie tarptautinio valstybių sambūrio ar tarptautinės bendrijos visumą? Nors Vakaruose suvereniteto doktrina smarkiai sumenko dėl augančios tarpusavio priklausomybės pasaulyje, besivystančios šalys, saugodamos jų neseniai įgytą politinę nepriklausomybę, ir toliau ją labai vertina kaip tarptautinių santykių pagrindą, kadangi teisė priimti tarptautinius įsipareigojimus yra pripažįstama valstybės suverenumo požymiu.¹⁶ Todėl toks *ius cogens* normos sąvokos neapibrėžtumas kenkia normos autoritetui, kadangi valstybėms atsiveria galimybė piktnaudžiauti šia sąvoka.

Trečias *ius cogens* normos identifikavimo kriterijus yra šios normos ypatingas pobūdis, t.y., hierarchiškai aukštesnės už kitas taisykles juridinės galios turėjimas. Tai reiškia, jog kalbama apie imperatyvią, viršesnę normą už kitas tarptautinės teisės normas, be to joks tarptautinės teisės subjektas negali nuo jos nukrypti ar kėsintis į tokios normos turinį.¹⁷ Skirtingai nuo kitų tarptautinės teisės normų, kurios taip pat yra privalomos, *ius cogens* normų teisinė prigimtis ir galia yra susijusi su tarptautinės teisės normų hierarchija. Sutartis, prieštaraujanti *ius cogens*, yra niekinė dėl to, kad tam tikros vertybės ir šias vertybes įtvirtinančios normos pripažįstamos viršesnėmis už visas kitas ir jokia sutartis negali į jas kėsintis. Vis dėl to imperatyvios normos koncepcija kelia tam tikrų probleminių aspektų, pavyzdžiui, jei tam tikros vertybės yra imperatyviųjų normų pagrindas, tada iškyla klausimas, nuo kada vienos vertybės yra aukštesnės už kitas? Be to, jei *ius cogens* normos pagrindas yra tarptautinis paprotys, ar galima tuomet teigti, jog valstybė gali trukdyti tarptautinę teisės normą pripažinti imperatyviaja, reiškiant opoziciją naujai atsirandančiam papročiu?

Nagrinėjant pirmąjį probleminį aspektą, susijusį su vertybėmis, reikia pabrėžti, jog 53 straipsnis nenurodo, kokios konkrečiai tarptautinės teisės normos yra imperatyvios,

---

¹⁵ Венская Конвенция о праве международных договоров. Комментарий. Москва, 1997. P. 143-185

¹⁶ Malanczuk P., Akehurst M. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius, 2000. P. 45

¹⁷ Венская Конвенция о праве международных договоров. Комментарий. Москва, 1997. P. 143-185.

bet daugelis mokslininkų imperatyvumą sieja su pagrindiniais tarptautinės teisės principais, išdėstytais Jungtinių Tautų Organizacijos nuostatuose, draudžiančiais tokius nusikaltimus, kaip genocidas, prekyba vergais, piratavimas, terorizmas. Kai kurie juristai ius cogens normoms priskiria vadinamuosius Niurnbergo principus, susijusius su nusikaltimais žmonijai. Vienos konferencija, kaip ir Tarptautinės Teisės Komisija, pripažino nereikalingu sudarinėti ius cogens normų sąrašą, jį įtraukiant į 53 str., kadangi tai, daugelio konferencijos dalyvių nuomone, leistų neteislingai traktuoti kitas tarptautinės teisės normas, nepatekusias į sąrašą, o Tarptautinės Teisės Komisija ir Konferencija būtų įtraukta į analitinį darbą, kuris viršytų jų mandatus.¹⁸ Nenustatant konkretaus normų bei jas atitinkančių vertybių sąrašo, sąmoningai valstybėms yra paliekama galimybė ateityje nustatyti naujas normas, jei iškiltų visuotinis interesas tai padaryti, be to tuo, kad ne visos vertybės gali būti pripažintos imperatyviųjų normų pagrindu, yra sąmoningai siekiama kaip galima mažiau riboti valstybių laisvę sudarinėti sutartis. Nagrinėjant imperatyviosios normos pagrindo probleminį aspektą, reikėtų paminėti, jog valstybių praktikoje dar nėra buvę iškilusios tokios problemos, tačiau šiuo papročio trūkumu, kuomet gausus valstybių skaičius tarptautinio papročio formavimosi metu, galėtų prieštarauti papročio atsiradimui, valstybės galėtų pasinaudoti, trukdydamos tarptautinės teisės normą pripažinti imperatyviaja. Galima būtų daryti išvadą, jog šis probleminis aspektas prisideda prie ius cogens normos taikymo garantijų nebuvimo.

Ketvirtas ius cogens normos identifikavimo kriterijus yra bendrai pripažįstamos, universalios normos aspektas. Šio ketvirtojo ius cogens normos identifikavimo elemento interpretacija progresyviai keitėsi tarptautinėje jurisprudencijoje, todėl šiandieninėje doktrinoje natūraliai kyla klausimas, ar greta universalių ius cogens normų egzistuoja regioninės ius cogens normos? Pirmiausia reikia paminėti, jog Vienos konferencijos metu buvo sutarta, jog 53 str. minimos normos yra bendrosios tarptautinės teisės normos, sukurtos bendru valstybių sutarimo keliu, bendrai pripažįstamos, universalios normos, kurių nesudaro lokalinės, partikuliarinės ar normos, nustatomos dvipusėmis sutartimis. Vadinasi a priori Vienos Konvencija pripažįsta tik universaliosios ius cogens normos egzistavimą. Vis dėl to, jei ius cogens normos pagrindas yra tarptautinis paprotys, kuris, net jei Tarptautinio Teisingumo Teismo Statuto 38 str. to nenumato, gali būti bendro pobūdžio arba regioninis (regioninio papročio egzistavimą yra pripažinęs Tarptautinio Teisingumo Teismas

---

¹⁸ Венская Конвенция о праве международных договоров. Комментарий. Москва, 1997. P. 143-185.

1960 m. balandžio 12 d. sprendime dėl Indijos teritorijos perėjimo teisės), tuomet galima teigti, jog regioninės ius cogens normos taip pat gali egzistuoti greta universaliųjų. 1986 m. birželio 27 d. Nikaragva ir JAV ginče Tarptautinio Teisingumo Teismas yra pabrėžęs, jog „jėgos draudimo principas yra ius cogens norma“, bet nepaminėjo, kad tai yra universali ius cogens norma, kaip tai buvo siūloma JAV Atsakomajame memorandume dėl jurisdikcijos ir priimtumo klausimų. Vadinasi nebuvo atmesta galimybė, jog tuo pat metu gali egzistuoti universalios bei regioninės ius cogens normos.¹⁹ Be to, 1969 m. sprendime Tarptautinio Teisingumo Teismas yra pažymėjęs, jog užtenka reprezentatyvaus ir plataus dalyvavimo tarptautinėje konvencijoje tam, kad suformuluoti naują tarptautinę paprotinės teisės taisyklę. Nėra reikalingas ilgas periodas, jei valstybių praktika, atspindinti dispozicijos prasmę, yra dažna ir vienoda, be to yra reikalingas bendras pripažinimas, jog yra sukuriami teisiniai įsipareigojimai. Europos regione viena iš konvencijų, sulakusių plataus ir reprezentatyvaus dalyvavimo yra 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencija. Europos žmogaus teisių teismas yra pripažinęs, jog konvencijos 3 str. numatomas kankinimo draudimas atspindi Europos tarybos valstybių demokratinės tvarkos pagrindines vertybes ir turi absoliučią reikšmę.²⁰ Doktrinoje yra pripažįstama, kad tokie principai, kaip neišsiuntimo, kankinimo, nehumaniško elgesio draudimas turi regioninę ius cogens normos reikšmę.²¹ Šių normų turinys yra platesnis, nei universaliųjų ius cogens normų. Galima daryti išvadą, jog regioninės ius cogens normos yra labiau išvystytos, nei universaliosios.

---

¹⁹ Nikaragva byla (Nikaragva prieš JAV), nagrinėjimas iš esmės, ICJ Rep. 1986, 14.

²⁰ Byla Soering v. Royaume-Uni. N.161 CEDH [1989]

²¹ Cohen-Jonathan G. La Convention européenne des droits de l'homme, Paris 1989, p. 286.

1.1.2. Tarptautinės jurisprudencijos pozicija

Tarptautinės jurisprudencijos poziciją ius cogens sąvokos atžvilgiu yra svarbu nagrinėti todėl, kad tokiu būdu yra pastebima, jog ius cogens sąvoka nėra vien tik doktrininė ir yra taip pat formuojama teismų praktikos. Nagrinėjant šį aspektą yra svarbu atsakyti į tris pagrindinius klausimus, t.y.: kurio teismo jurisdikcijoje yra ius cogens normos nustatymas, kaip yra nustatoma - ar kalbama apie įprastą tarptautinės teisės normą, ar apie ius cogens normą ir galiausiai, kaip progresavo teismo pozicija ius cogens normos atžvilgiu.

Vienos konvencijos 66 str. numato, jog „kiekviena ginčo dėl 53 ar 64 straipsnio taikymo ar aiškinimo šalis gali raštu perduoti ginčą spręsti Tarptautinio Teisingumo Teismui, išskyrus atvejus, kai šalys susitaria perduoti ginčą spręsti arbitražui“. Tai reiškia, jog viena iš Teismo funkcijų yra nustatyti specifinį normos pobūdį, t.y., nustatyti, ar yra kalbama apie paprastą tarptautinę normą, ar apie ius cogens normą. Tarptautinės Teisės Komisija savo darbuose nėra pateikusi išsamaus ius cogens normų sąrašo. Tai kelia tam tikrą ius cogens normos sąvokos neapibrėžtumo problemą. Kita vertus, nesant konkretaus sąrašo, tarptautiniam teisėjui yra paliekama platesnė sąvokos interpretavimo teisė, vadovaujantis besikeičiančiais tarptautinės bendruomenės interesais. Reikia paminėti, jog tai, kad ius cogens norma yra ne bet kokia norma, kad tokio pobūdžio norma turi būti susijusi su tarptautine viešąja tvarka, įrodo aplinkybė, jog imituojant nacionalinės teisės sistemą, kurioje teismas vertina viešosios tvarkos pažeidimo atvejus, tarptautinėje teisėje taip pat, Vienos konvencijos 66 straipsnis numato Tarptautiniam Teisingumo Teismui tokią funkciją. Vis dėl to skirtumas tarp nacionalinės ir tarptautinės tvarkos yra tas, kad nacionalinėje teisės sistemoje teismo jurisdikcija yra privaloma visoje valstybės teritorijoje, tuo tarpu, tarptautinės teisės atveju, teismas visuomet turi būti pirmiausia pripažintas valstybės. Viename iš sprendimų Tarptautinio Teisingumo Teismas yra pabrėžęs, jog vienintelis faktas, jog „ius cogens norma yra ginčo objektas nesukuria Teismo kompetencijos“, kadangi Teismo Statutas numato, jog teismo kompetencijos pagrindas, visais atvejais, yra Teismo privalomosios jurisdikcijos pripažinimas.²² Be to Vienos konvencijos 66 straipsnis numato valstybių pasirinkimo galimybę, kokiai institucijai perduoti spręsti ginčą dėl ius cogens normos interpretavimo: Tarptautinio Teisingumo Teismui ar arbitražui. Tokiu atveju iškyla dar vienas trūkumas - tai skirtingo ius cogens normų

---

²² Tarptautinio Teisingumo Teismo 2006 m. vasario 3 d. sprendimas byloje 2006/126, République Démocratique du Congo c. Rwanda: <<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdoCKET/ccrw/ccrwframe.htm>> 125 punktas.

interpretavimo problema. Vis dėl to praktikoje pastebima tendencija, kuomet tarptautiniai arbitražai negatyviai interpretuoja ius cogens normą, tokiu būdu ius cogens normos interpretavimui palikdami vienos institucijos kompetenciją - Tarptautinio Teisingumo Teismo (pavyzdžiui, 1910 m. Nuolatinio Arbitražinio Teismo „Šiaurės Atlanto žūklavietės“ sprendimas, kuriame atsisakoma spręsti apie imperatyvių normų egzistavimą).²³ Vis dėl to net jei 66 straipsnis numato Tarptautinio Teisingumo Teismo kompetenciją ius cogens normos aiškinimui, praktikoje šis aspektas nesulaukė daug dėmesio, kadangi tik nedidelis skaičius valstybių pasirašė po privalomos Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos sąlyga, be to dar nė karto nebuvo kreiptasi į Teismą 66 „a“ straipsnio pagrindu.

Tai, kad ius cogens norma nėra vien tik doktrininė, bet ir suformuluota Teismo praktikos, įrodo jau 1949 m. „Korfu sąsiaurio“ sprendime pareikšta Teismo pozicija, jog „tarptautinė bendrija yra sukurta ir vystoma ypatingo pobūdžio normų dėka“.²⁴ Be to yra pripažįstama, jog norma įgauna ius cogens normos statusą, jei ją sudaro du pagrindiniai elementai, t.y., normos turinys turi būti susijęs su žmonijos taika, saugumu, normos ginamos vertybės turi būti susijusios su žmogiškos sąžinės sukrėtimu.²⁵ Todėl Tarptautinio Teisingumo Teismas, pritardamas Tarptautinės Teisės Komisijos darbuose mokslininkų išdėstytoms mintims, taip pat imperatyvumą sieja su Jungtinių Tautų Organizacijos įstatuose išdėstytais pagrindiniais tarptautinės teisės principais, draudžiančiais tokius nusikaltimus, kaip agresija, genocidas, vergų prekyba, prekyba moterimis ir vaikais, piratavimas, terorizmas (pavyzdžiui, pareiga bausti asmenis, kaltus užgrobus jūrų laivus, orlaivius, pagrobus įkaitus). Taip pat ius cogens normomis Teismas pripažįsta vadinamuosius Niurnbergo principus, susijusius su nusikaltimais žmonijai, kai kurias tarptautines humanitarinės teisės konvencines normas (pavyzdžiui, normos, nustatančios pareigą apsaugoti karo aukas ir bausti karo nusikaltėlius). Be to, ius cogens normomis yra pripažįstami tokie pagrindiniai tarptautinės teisės principai, kaip jėgos draudimas tarptautiniuose santykiuose (pavyzdžiui, 1986 m. Nikaragva byloje).

Tarptautinės Teisės Komisija savo 2001 m. projekto dėl valstybių atsakomybės komentare nurodo tokius ius cogens normos pavyzdžius: agresijos draudimas, vergovės draudimas, genocido draudimas, rasinės diskriminacijos draudimas, apartheido, kankinimo, apibrėžto 1984 m. Konvencijoje prieš kankinimus ir kitoki

---

²³ Barberis J. A. La liberte de traiter des Etats et le jus cogens. Max-planck-Institut: 1970. P. 37-60

²⁴ Korfu sąsiaurio byla, nagrinėjimas iš esmės, ICJ Rep. 1949, 4.

²⁵ Cherif-Bassiouni M. International Crimes: Jus Cogens and Obligation Erga Omnes. 59 Law & Contemp. Probs. 4, 63. 1996.

žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį arba baudimą draudimas, be to esminiai tarptautinės humanitarinės teisės principai, taikomi ginkluotuose konfliktuose bei tautų apsisprendimo teisė (pavyzdžiui, karo veiksmų prieš civilius gyventojus draudimas).²⁶ Doktrinoje, besiremiančioje tarptautinės jurisprudencijos praktika, dažniausiai yra cituojami jėgos agresyvaus naudojimo draudimo principas, teisėtos gynybos teisė, genocido draudimas, kankinimo draudimas, nusikaltimų prieš žmoniškumą draudimas, vergovės draudimas, piratavimo draudimas, rasinės diskriminacijos draudimas. Reikia pabrėžti, jog pagrindinė priežastis, kodėl nėra sudaryto specialaus ius cogens normų sąrašo yra ta, jog nėra vieningo sutarimo dėl ius cogens normų identifikavimo kriterijų. Bet tai nėra didelis trūkumas, kadangi progresuojant tarptautinės teisei, yra palikta galimybė plėsti ius cogens normų sąrašą, įtraukiant naujus principus.

Analizuojant tarptautinę jurisprudenciją ius cogens normos turinio nustatymo atžvilgiu, galima daryti išvadą, jog net jei retai tam tikrų principų egzistavimą priskiria ius cogens normos pagrindu, Teismas dažnai pabrėžia ypatingai svarbių tarptautinės teisės normų egzistavimą, net jei nedetalizuoja ius cogens statuso, teisinio režimo. Tokia neryžtinga Teismo pozicija ius cogens normų atžvilgiu yra todėl, kad kai kurios valstybės, tokios kaip Prancūzija, JAV, kurios yra tradicinės tarptautinės teisės šalininkės, dažnai ginčija ius cogens normos egzistavimą.

Vis dėl to ius cogens normų klasifikavimo ar tokio pobūdžio normų turinio problematika netrukdo tarptautinei bendrijai pripažinti tokių normų egzistavimo reikalingumą, svarbių, bendrų interesų gynimo vardu. Būtent dėl šios priežasties būtų įdomu analizuoti, kokias teises pasekmes, t.y., kokio pobūdžio įsipareigojimus gali sukelti imperatyviosios normos.

---

²⁶ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 205

1.2. Erga omnes įsipareigojimų sąvoka

1.2.1. Erga omnes įsipareigojimų sąvokos kilmės problematika

Tarptautinėje teisėje erga omnes įsipareigojimų sąvoką pradėjo vartoti Tarptautinio Teisingumo Teismas, viename iš garsiausių šiuolaikinės tarptautinės teisės sprendimų 1970 m. Barcelona Traction byloje. Vertinant erga omnes koncepcijos naudojimą tarptautinėje teisėje, išsiskyrė dvi pozicijos: ius cogens sąvokos šalininkai, erga omnes koncepcijos atsiradimą vertino kaip teisinio intereso sąvokos pripažinimą, o ius cogens sąvokos kritikai erga omnes koncepciją vertino kaip ius cogens sąvokos alternatyvą.²⁷ Tam, kad įvertinti ius cogens ir erga omnes koncepcijų santykį, reikia pirmiausia išanalizuoti erga omnes įsipareigojimų sąvokos kilmę, vėliau, reikėtų nagrinėti erga omnes sąvokos raidą tarptautinėje jurisprudencijoje ir galiausiai, reikėtų analizuoti, kokią įtaką ius cogens normos statusas daro valstybių įsipareigojimams.

Kalbant apie valstybių įsipareigojimus, svarbiausia yra sužinoti, ar egzistuoja tarptautinėje teisėje skirtingų tipų įsipareigojimai, jei taip, tai kokias pasekmes jie gali sukelti? Reikia pažymėti, jog šiuo aspektu, šiuolaikinės tarptautinės teisės pozicija kardinaliai skiriasi nuo tradicinės tarptautinės teisės. Tradicinės tarptautinės teisės sistemoje pagrindinis tarptautinės teisės šaltinis, didžia dalimi, buvo pripažįstamas valstybių sutartiniai santykiai. Abipusiškų įsipareigojimų pagrindu valstybė galėjo reikšti individualius reikalavimus dėl kitos valstybės atsakomybės, jei valstybė nevykdavo savo įsipareigojimų. Profesorius B. Simma nuomone, klasikinė tarptautinė teisė buvo suverenių valstybių reikalas. Tarptautinės teisės pagrindas buvo teisinių sandorių sutarties pavidalu abipusiškumas. Būtent tokios „dvišališkos“ tarptautinės teisės esmė slypi abipusiškų įsipareigojimų santykiuose, o ne valstybių dalyvavime tarptautinėje viešojoje srityje.²⁸ Tokioje sistemoje kiekviena valstybė privalėjo pati rūpintis savo teisėmis, niekas neturėjo teisės kovoti už kitos valstybės teises.²⁹ Tarptautinio Teisingumo Teismas pritarė šiai idėjai 1949 m. sprendime pabrėždamas, jog „tik šalis, kurios atžvilgiu yra numatytas tarptautinis įsipareigojimas, turi teisę reikšti reikalavimus dėl tokio įsipareigojimo pažeidimo“.³⁰ Tuo tarpu šiuolaikinė tarptautinė teisė, kaip yra pažymėjusi Tarptautinės Teisės Komisija vienoje iš išvadų, nutolo nuo dvišalių santykių koncepcijos. Komisijos diskusijų dėl būsimos Vienos Konvencijos metu, specialus pranešėjas M. Fitzmaurice

²⁷ Paulus A.L. Jus cogens in a time of hegemony and fragmentation 2005. P. 12

²⁸ Simma. From bilateralism to community interest. P. 229.

²⁹ Weil. Towards Relative Normativity. P. 431.

³⁰ Byla dėl atlyginimo už žalą, patirtą JT tarnyboje, ICJ Rep. 1949, 174.

išskyrė sutartis, kurios sukuria įsipareigojimus valstybėms abipusiškų santykių srityje bei sutartis, sukuriančias „nepriklausomo pobūdžio“ įsipareigojimus, kaip pavyzdžiui, nusiginklavimo sutartys ar sutartys, susijusios su humanitarine teise. Tokių sutarčių numatyti įsipareigojimai negali būti laikomi įsipareigojimais, kylančiais iš abipusiškų valstybių santykių.³¹ Toks sutarčių skirstymas yra svarbus, kalbant apie sutarčių teisinį režimą bei apie valstybių galimybę nukrypti nuo sutarties normų. Tarptautinio Teisingumo Teismas savo 1951 m. konsultacinėje išvadoje dėl Genocido Konvencijos yra taip pat pabrėžęs, jog „tradicinės sutartys numato valstybėms individualią naudą ar nenaudą arba siekiama išlaikyti sutartinių įsipareigojimų pusiausvyrą. Tuo tarpu, tokiomis sutartimis kaip genocido konvencija, valstybės siekia ne nacionalinio ar individualaus intereso, bet bendro intereso, t.y., aukščiausių tikslų, kurie yra sutarties teisės egzistavimo pagrindas, apsaugos.“³² Teisinėje doktrinoje yra pabrėžiama, jog būtent ši Tarptautinio Teisingumo Teismo paskelbta išvada yra „aukščiausių universalių vertybių“ koncepcijos pripažinimas, kurios pagalba yra daromas skirtumas tarp sutartinio pobūdžio normų ir normų, kylančių iš viešosios teisės.³³ Tarptautinės teisės terminologiją šiuo aspektu papildė 1970 m. „Barcelona Traction“ byloje paskelbta Teismo pozicija fundamentalių tarptautinės teisės normų atžvilgiu. Teismas pareiškė, jog būtina skirti valstybės įsipareigojimus tarptautinei bendrijai apskritai ir tuos įsipareigojimus, kurie kyla ginčiuose dėl diplomatinės gynybos kitai valstybei. Erga omnes įsipareigojimus Teismas apibūdino, kaip svarbius dėl savo pobūdžio visoms valstybėms. Atsižvelgiant į teisių, kurias gina šie įsipareigojimai, svarbą, kiekviena valstybė teisiškai suinteresuota jų apsauga.³⁴ Teisinėje literatūroje tokia Teismo pozicija yra aiškinama kaip Teismo požiūrio į teisinio intereso sąvoką pokytis, nes Teismas priimtų nagrinėti ieškinį, jei į jį besikreipianti valstybė turėtų teisinį interesą bylos baigtimi, t.y., jei byla būtų dėl agresijos, genocido draudimo bei įsipareigojimų, kylančių dėl žmogaus teisių apsaugos, tokių kaip vergovės ir rasinės diskriminacijos draudimas. Toks kiekvienos valstybės teisinio intereso apsaugoti šias teises pripažinimas kelia dvi pasekmes, t.y., bet kuri valstybė yra suinteresuota siekti, kad šių įsipareigojimų būtų laikomasi, be to, bet kuri valstybė taip pat turi teisę pareikšti ieškinį dėl atitinkamos teisės pažeidimo Tarptautiniam Teisingumo

---

³¹ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 213.

³² Byla dėl išlygų ryšium su Genocido konvencija, ICJ Rep. 1951, 15.

³³ Gowlland-Debbas. Judicial Insights into Fundamental Values and Interests. P. 328.

³⁴ Barcelona Traction byla, antroji stadija, ICJ Rep. 1970, 33.

Teismui.³⁵ Taigi galima daryti išvadą, kaip tai yra taip pat pažymėjęs vienas iš Komisijos pranešimų, jog „Barcelona Traction“ byloje išreikšta Teismo pozicija aiškiai įrodo, jog tarptautinėje teisėje egzistuoja skirtingo pobūdžio įsipareigojimai, t.y., tradicinio pobūdžio valstybių įsipareigojimai kitos valstybės atžvilgiu dvišališku pagrindu ir įsipareigojimai, dominantys visas valstybes, nes visos valstybės turi teisinį interesą saugoti tokius įsipareigojimus. Teismas aiškiai nurodė dviejų tipų įsipareigojimų skirtingas teises procedūras pasekmes.

Kalbant apie erga omnes įsipareigojimų sąvokos raidą tarptautinėje teisėje, reikia atsakyti į klausimą, kaip ši sąvoka yra apibūdinama jurisprudencijoje ar doktrinoje, t.y., kokie yra pagrindiniai erga omnes įsipareigojimo identifikavimo kriterijai, ar jie kito besivystant tarptautinei teisei? Vertinant Barcelona Traction byloje išreikštą Teismo poziciją erga omnes įsipareigojimų atžvilgiu, kai kurie autoriai darė išvadą, jog du pagrindiniai elementai charakterizuoja tokio pobūdžio įsipareigojimus, t.y., universalumas, nes įsipareigojimas gali būti pripažįstamas kaip erga omnes tik jei jis yra remiamas visų valstybių, antrasis elementas yra solidarumas, kadangi įsipareigojimas gali būti erga omnes tik, jei visos valstybės turi teisinį interesą ginti tokį įsipareigojimą.³⁶ Vis dėl to kiti autoriai kritikuoja tokį įsipareigojimų erga omnes apibrėžimą dviejų momentų pagalba, kadangi tai prieštarauja tarptautinės bendrijos decentralizuotai struktūrai, kurios pagrindas yra visų tarptautinės bendrijos narių sutikimas, tai reiškia, jog įsipareigojimas negali būti privalomas, kol ji nėra pripažintas.³⁷ Tarptautinės teisės institutas savo 2005 m. rezoliucijoje „Erga omnes įsipareigojimai tarptautinėje teisėje“ yra pabrėžęs, jog erga omnes įsipareigojimas gali būti dvejopo pobūdžio, t.y., įsipareigojimas, kuriuo valstybė įsipareigoja, esant bet kokioms aplinkybėms, visos tarptautinės bendrijos atžvilgiu, vardan bendrų vertybių ir tokių įsipareigojimų gerbimo intereso, tai reiškia, kad tokių įsipareigojimų pažeidimas suteikia visoms valstybėms galimybę reaguoti. Be to erga omnes įsipareigojimai gali būti įsipareigojimai, kylantys iš daugiašalės sutarties, kuria valstybė dalyvė įsipareigoja, esant bet kokioms aplinkybėms, prieš kitas valstybes sutarties dalyvės vardan bendrų vertybių ir įsipareigojimo gerbimo intereso, tokiu būdu, įsipareigojimo pažeidimas suteikia kitoms valstybėms galimybę reaguoti.³⁸

---

³⁵ Šaltinytė L. Ar tarptautinė paprotinė teisė įtvirtina įsipareigojimą erga omnes vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų? // Jurisprudencija. 2006. Nr. 1(79). P. 113-125.

³⁶ Ragazzi M. The Concept of Obligations Erga Omnes.-Oxford:1997.

³⁷ Byers M. Conceptualizing the Relationship Between Ius Cogens and erga Omnes Rules. Nordic JIL 66 1997.

³⁸ http://www.idi-iil.org/idiF/resolutionsF/2005_kra_01_fr.pdf

Tokia doktrinos pozicija, teigiant, kad įsipareigojimų erga omnes šaltinis gali būti ne tik paprotys, bet ir tarptautinė sutartis, yra grindžiama teismų praktika, kuri buvo palaiapsniui išvystyta šių įsipareigojimų atžvilgiu.

Analizuojant Teismo 1970 m. „Barcelona Traction“ bylos sprendimo reikšmę tarptautinei teisei, reikia pabrėžti, jog nepaisant „normų, svarbių visoms valstybėms“ pripažinimo, sprendimas yra vis dėl to autorių kritikuojamas, dėl išlygos, susijusios su pilietybe, kadangi Teismas pabrėžia, kad „pasauliniu mastu žmogaus teises įtvirtinantys dokumentai valstybėms nesuteikia galimybės ginti tokių teisių pažeidimų aukų nepriklausomai nuo jų pilietybės.“ TTK vienoje iš savo pranešimų daro išvadą, jog tokiu būdu Teismas nenorėjo pasakyti, kad erga omnes įsipareigojimų šaltinis negali būti sutartis, Teismas šioje vietoje kalba tik apie sutarčių, susijusių su žmogaus teisėmis procedūrines ypatybes.³⁹ Nors kiti autoriai kritikuoja tokią Teismo poziciją dėl neaiškaus trečiųjų valstybių statuso, reaguojant į erga omnes pareigų, kurias užtikrinti yra suinteresuotos visos valstybės, pažeidimus.⁴⁰ Dar vienas sprendimo trūkumas išaiškėja, kalbant apie veikimo įsipareigojimus. Teismo išreikšta pozicija neatsako į klausimą, ar įsipareigojimai užtikrinti pagarbą tam tikroms teisėms, plačiai suprantamas kaip veikimo įsipareigojimas, gali būti vadinamas erga omnes. Ragazzi pabrėžia, kad pasiūlydamas ypač nedaug erga omnes įsipareigojimų pavyzdžių, Teismas kalba tik apie rezultato įsipareigojimus t.y. įsipareigojimus nesielgti tam tikru būdu.⁴¹ Trečias sprendimo neaiškus aspektas yra tarptautinės bendrijos teisinio intereso sąvokos neapibrėžtumas t.y. jei Teismas pripažįsta, kad erga omnes pareigų pažeidimas yra laikomas ne tik tiesiogiai nukentėjusios valstybės, bet ir visų tarptautinės bendrijos narių interesų pažeidimu, tuomet kyla klausimas, ar individai, jų grupės, tarptautinės organizacijos taip pat turi teisinį interesą kreiptis šiuo pagrindu į kitas teises instancijas. Dauguma autorių pabrėžia, jog viskas priklauso nuo atitinkamos normos turinio.⁴² Kitoje byloje, kur Teismas papildė erga omnes sąvokos turinį, yra 1974 m. byla dėl branduolinių bandymų, kurioje Teismas pareiškė, kad įsipareigojimo erga omnes šaltinis gali būti ne tik tarptautinis paprotys ar sutartis, bet ir vienašališkas pareiškimas, jei pareiškimo tikslas yra aiškus ir jei toks pareiškimas yra skirtas visai tarptautinei bendrijai. Tuomet toks pareiškimas yra įsipareigojimas,

---

³⁹ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 220.

⁴⁰ Malanczuk P., Akehurst M. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius, 2000. P. 91.

⁴¹ Šaltinytė L. Ar tarptautinė paprotinė teisė įtvirtina įsipareigojimą erga omnes vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų? // Jurisprudencija. 2006. Nr. 1(79). P. 122.

⁴² Gaja G. Obligations and Rights Erga Omnes in International Law. P. 126.

sukeliantis teisinės pasekmes.⁴³ Tokia Teismo pozicija yra sveikintina, kadangi tai praplečia erga omnes įsipareigojimų teisinį režimą. 1993 m. Genocido bylos sprendimas taip pat sustiprina erga omnes įsipareigojimų teisinę galią, kadangi Genocido konvencijoje įtvirtintus įsipareigojimus apibūdina kaip erga omnes, be to nuo šiol erga omnes įsipareigojimais Teismas pripažįsta ne tik rezultato įsipareigojimus, bet ir veikimo įsipareigojimus. Autoriai tokią Teismo išvadą vadina revoliucine, nes, jų nuomone, Teismas nelaiko erga omnes tik įsipareigojimų nevykdyti genocido. Erga omnes jis vadina ir kitus įsipareigojimus, taip pat ir įsipareigojimą užkirsti kelią genocidui ir už jį bausti t.y. veikimo įsipareigojimą.⁴⁴ Nors tuo pat metu sprendimas yra kritikuojamas dėl neišspręstos problemos, kokie yra erga omnes įsipareigojimo pažeidimo padariniai trečiosioms valstybėms ir valstybei pažeidėjai.⁴⁵ 1995 m. byloje dėl Rytų Timoro Teismas aiškiai nustato erga omnes įsipareigojimo teisinio režimo rėmus, atskirdamas erga omnes įsipareigojimo klausimą nuo taisyklės dėl jurisdikcijos pripažinimo, teigdamas, jog tai du skirtingi dalykai. Vertinant šio sprendimo reikšmę tarptautinei teisei, galima teigti, jog, viena vertus, Teismas praturtina erga omnes įsipareigojimų pavyzdžių sąrašą, kadangi tautos teisei į apsisprendimą yra pripažįstamas erga omnes pobūdis. Nuo šiol tautų apsisprendimo principas buvo pripažintas JT įstatuose bei Teismo jurisprudencijoje. Kita vertus, Teismas taip ir neišsprendžia klausimo dėl tokių pareigų pažeidimo teisinių padarinių. 1995 m. konsultacinėje išvadoje dėl branduolinių ginklų teisėtumo Teismas pripažino, kad „įsipareigojimas tartis gera valia dėl branduolinio nusiginklavimo yra erga omnes įsipareigojimas“. Teismas pažymi, jog erga omnes pobūdis gali turėti dvigubą poveikį: t.y. įsipareigojimą tartis gera valia bei įsipareigojimą pasiekti ieškomo rezultato. Tai reiškia, jog nuo šiol Teismas pripažįsta, jog erga omnes poveikį turi ir veikimo, ir rezultato įsipareigojimai. Tokio dvigubo erga omnes įsipareigojimo pasekme Teismas pripažįsta visų valstybių pareigą kooperuotis, siekiant bendro ir visiško branduolinio nusiginklavimo.⁴⁶ Pirmas Teismo bandymas aiškiau apibrėžti erga omnes pareigų pažeidimo teisinius padarinius įvyko tik 2004 m. konsultacinėje išvadoje dėl Saugumo sienos statymo okupuotose

---

⁴³ Byers M. Conceptualizing the Relationship Between Ius Cogens and erga Omnes Rules. Nordic JIL 66 1997. P. 50.

⁴⁴ Šaltinytė L. Ar tarptautinė paprotinė teisė įtvirtina įsipareigojimą erga omnes vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų? // Jurisprudencija. 2006. Nr. 1(79). P. 123.

⁴⁵ Ten pat. P. 125.

⁴⁶ Konsultacinė išvada „dėl grasinimo branduoliniais ginklais arba jų panaudojimo teisėtumo“, ILM 35 (1996), punktas 98-103.

Palestiniečių teritorijose teisinių pasekmių. Remdamasis jėgos naudojimo draudimo principu bei tautų apsisprendimo teisės principais, Teismas pripažino, jog Izraelis pažeidė šiuos imperatyvių normų nustatytus įsipareigojimus. Be to buvo pripažinta, jog tokio pobūdžio pažeidimai sukelia tarptautines pasekmes ne tik valstybės pažeidėjos atžvilgiu, bet ir trečiųjų valstybių statusui, kadangi valstybės turi individualią pareigą nepripažinti tokio pažeidimo kaip teisėta situacija, privalo bendradarbiauti bei neteikti pagalbos ar paramos tokiai situacijai palaikyti. Tokia Teismo pozicija yra kritikuojama, kadangi vien tik erga omnes įsipareigojimo egzistavimas neturi pakankamai galios numatyti trečiosioms valstybėms individualių įsipareigojimų. Tuo labiau, kad 2001 m. projekte dėl valstybių atsakomybės 41 str. numato tik pareigą bendradarbiauti, sunkaus įsipareigojimo pažeidimo atveju. Pareiga neremti ir neteikti pagalbos egzistuoja ir įprasto tarptautinės teisės pažeidimo atveju. Teismo pozicija yra kritikuojama dėl to, kad nedaro skirtumo tarp visų valstybių teisinio intereso ginti tam tikras vertybes (imperatyvių normų nustatomų erga omnes įsipareigojimų pažeidimų atveju) ir individualių įsipareigojimų trečiosioms valstybėms nustatymo (visų erga omnes įsipareigojimų pažeidimų atveju). Autorių nuomone Teismas trečiųjų valstybių įsipareigojimų numatymą privalėtų grįsti pažeistų principų ius cogens pobūdžiu, taip aiškiau atskirdamas įvairių erga omnes įsipareigojimų teisinius režimus.⁴⁷ Tuo labiau, kad Teismas naudoja projekto 41 str. numatomą sunkaus imperatyvių normų nustatytų įsipareigojimų pažeidimo pasekmių sąrašą.

Nagrinėjant tarptautinę jurisprudenciją, susijusią su erga omnes įsipareigojimų sąvoka, pastebime įvairių tokio pobūdžio įsipareigojimų egzistavimo pripažinimą. Vis dėl to praktikoje išlieka dviprasmiškas skirtumas tarp erga omnes įsipareigojimų ir įsipareigojimų, kylančių iš imperatyviųjų normų. Todėl reikėtų detaliau panagrinėti ius cogens normų bei įsipareigojimų erga omnes santykį.

---

⁴⁷ Abi-Saab R. Conséquences juridiques de l'édification d'un mur dans le territoire palestinien occupé: quelques réflexions préliminaires sur l'avis consultatif de la Cour internationale de Justice. *RICR*. 2004. Vol. 86. N. 855. P. 656.

1.2.2. Ius cogens normos statuso įtakos erga omnes įsipareigojimams problematika

Tam, kad geriau suprasti ius cogens normos statuso įtaką erga omnes įsipareigojimų teisiniam režimui, būtų įdomu analizuoti, kokie yra dviejų koncepcijų skirtumai bei panašumai.

Tarptautinės teisės sistemoje yra pripažįstama, jog pagrindinai dviejų koncepcijų skirtumo kriterijai yra jų kilmė, turinys bei teisinės pasekmės. Kalbant apie kilmę, reikia pažymėti, jog ius cogens normų vienintelis šaltinis gali būti tarptautinis paprotys, suteikiantis normos imperatyvumo pobūdį, esant bet kokioms aplinkybėms, neleidžiantį nukrypti nuo šių normų ir tokiu būdu išskiriantis ius cogens normas nuo kitų tarptautinės teisės normų. Tuo tarpu erga omnes įsipareigojimų šaltiniai gali būti dvejopi: tarptautinės sutartys arba tarptautiniai papročiai. Kalbant apie turinio kriterijų, reikia pažymėti, jog ius cogens normomis yra pripažįstamas tik mažas esminių principų, nuo kurių negalima nukrypti, skaičius. Tuo tarpu erga omnes įsipareigojimai apima, pavyzdžiui, ne tik esminius žmogaus teisių apsaugos principus, kurių apsauga galioja visos tarptautinės bendrijos atžvilgiu, bet ir kitokio pobūdžio įsipareigojimus, nustatytus tam tikrai valstybių grupei ir kurie yra skirti šios grupės kolektyviniam interesui apsaugoti. Yra pripažįstama, kad imperatyvių normų, nustatomų erga omnes įsipareigojimų atveju, nėra leidžiama nuo jų nukrypti. Tuo tarpu tarpusavyje priklausomų erga omnes įsipareigojimų atveju valstybės išsaugo galimybę nukrypti sutarčių laisvės pagrindu. Todėl galima daryti išvadą, jog visos ius cogens normos turi erga omnes (įsipareigojimo prieš visus tarptautinės bendrijos narius) pobūdį, tačiau ne visi erga omnes įsipareigojimai turi imperatyvų ius cogens pobūdį, jie yra žymiai didesnės apimties. Pavyzdžiui, 1958 m. Konvencijos „Dėl atvirosios jūros“ yra numatoma, jog plaukiojimo atviroje jūroje laisvės principas yra erga omnes, bet jis neturi imperatyvaus pobūdžio, kadangi valstybės gali nuo jo nukrypti.⁴⁸ Kalbant apie dviejų koncepcijų pasekmes, reikia pažymėti, jog ius cogens normos priklauso pirminių normų kategorijai, tuo tarpu erga omnes įsipareigojimai priklauso antrinių normų kategorijai, kurios tik reguliuoja pirminių normų pažeidimų teises pasekmes. Dėl šios priežasties yra pripažįstama, jog erga omnes įsipareigojimą lemia ne normos šaltinis, o pirminės normos pobūdis.⁴⁹ Tokią nuomonę patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos sprendimas 1961 m. „Pfunders“

⁴⁸ Malanczuk P., Akehurst M. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius, 2000. P. 230.

⁴⁹ Annacker. The Legal Regime of Erga Omnes Obligations. P136.

byloje,⁵⁰ kur yra pripažįstama, jog „pasirašydamos Konvenciją, šalys siekia ne teisių ar pareigų įgijimo, bet nustatyti teisės pirmenybės principą, būdingą demokratinėms šalims.“ Dėl to *ius cogens* normos daugiau akcentuoja normos turinio svarbą, tuo tarpu *erga omnes* įsipareigojimai akcentuoja normos procedūrinę reikšmę. Be to *erga omnes* įsipareigojimų teisinis režimas nepasižymi normos, ginamos vertybės, intereso svarba, kas yra būdinga *ius cogens* normoms. *Erga omnes* įsipareigojimai pasižymi tuo, kad jie yra vienu metu privalomi kiekvienai valstybei, kitų valstybių atžvilgiu, o tokia teisinė struktūra yra būdinga ir imperatyvinėms normoms, ir kitoms tarptautinės teisės bendro pobūdžio normoms bei kai kurioms daugiašalių sutarčių normoms.⁵¹ Tai reiškia, jog *ius cogens* normos koncepcijoje yra akcentuojamas materialus aspektas, tuo tarpu *erga omnes* įsipareigojimo koncepcijoje yra akcentuojamas procedūrinis aspektas.

Nepaisant visų skirtumų, teisinėje doktrinoje yra pripažįstama, jog šių koncepcijų esmė yra ta pati, dėl to jų teisinio režimo santykis yra vadinamas „tos pačios monetos skirtingomis pusėmis“, kadangi jų pagalba yra siekiami tie patys tikslai (pavyzdžiui, žmogaus teisių apsauga, tarptautinės humanitarinės teisės principų apsauga), jų identifikavimui yra pateikiami tie patys pavyzdžiai (pavyzdžiui, svarbiame Teismo „Barcelona Traction“ bylos obiter dictum yra pateikiami identiški *ius cogens* normoms *erga omnes* įsipareigojimų pavyzdžiai: agresijos veiksmų draudimas, genocido, pagrindinių žmogaus teisių apsauga, vergovės draudimas, rasinės diskriminacijos draudimas), jų esminis egzistavimo pagrindas yra tarptautinės bendrijos pripažinimas.⁵² Tarptautinės Teisės Komisija savo 2001 m. projekto dėl valstybių atsakomybės komentare, apibūdindama *ius cogens* normų bei *erga omnes* įsipareigojimų santykį, pažymi, jog imperatyvių normų nustatomų įsipareigojimų atveju, yra akcentuojamas normatyvinių įsipareigojimų, nuo kurių niekam nevalia nukrypti, pobūdis, tuo tarpu *erga omnes* įsipareigojimo atveju, yra akcentuojama procedūrinė įsipareigojimo esmė. Ko pasekoje, sunkus tarptautinės teisės pažeidimas sukelia papildomas pasekmes ir trečiosioms šalims, ne tik valstybei, kuri įvykdė tarptautinės pareigos pažeidimą. Tuo tarpu, *erga omnes* įsipareigojimo pažeidimas sukelia visų valstybių teisę reikalauti valstybės, padariusios pažeidimą, atsakomybės.⁵³ Kai kurie autoriai daro išvadas, jog tokiu teisinių pasekmių numatymu

---

⁵⁰ Autriche c. Italie, 11 janvier 1941, *Annuaire de la Convention des droits de l'homme*. Vol. 4. P. 116.

⁵¹ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 215.

⁵² Ragazzi M. *The Concept of International Obligations Erga Omnes*.-Oxford:1997

⁵³ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 215.

yra aiškiau apibrėžiamas valstybių, suinteresuotų, įsipareigojimo pažeidimu, ratas, nes imperatyvinių normų nustatomų erga omnes įsipareigojimų pažeidimo atveju, turi teisę reikšti reikalavimus ne tik nukentėjusi valstybė, bet ir tiesiogiai nenukentėjusios valstybės. Vis dėl to išlieka tam tikrų dviprasmiškumų dėl ius cogens normų numatomų erga omnes įsipareigojimų pažeidimų teisinių pasekmių, kadangi, jų pažeidimų atveju turi būti taikomas Projekto dėl valstybių atsakomybės 41 str., numatantis bendradarbiavimo pareigą, pareigą nepripažinti situaciją teisėta bei pareigą neteikti pagalbos. Tuo tarpu pažeidžiant visas kitas erga omnes pareigas, yra numatomi taikyti 48 bei 54 straipsniai, kurie numato žymiai svaresnes pasekmes trečiųjų valstybių atžvilgiu, t.y. teisę reikšti reikalavimus dėl valstybės atsakomybės bei atsakomųjų priemonių naudojimo galimybę. Tai pakankamai didelė ius cogens numatomų erga omnes įsipareigojimų teisinio režimo spraga, kadangi nėra pakankamai plačiai numatomos svarbiausių pareigų pažeidimų pasekmės, o numatytosios neatitinka imperatyvių normų ginamų vertybių tikslų.⁵⁴

Konstatavus abipusišką įsipareigojimų erga omnes ir ius cogens normų sąveiką, paženklusią tarptautinės teisės normų vystymąsi tam tikrų vertybių gynimo vardu, reikėtų domėtis kokią įtaką šių dviejų koncepcijų sąveika daro tarptautinės teisės subjektų statusui?

---

⁵⁴ Sicilianos L.A. Classification of obligations and the multilateral dimension of the relations of international responsibility. EJIL (2002). Vol. 13 Nr. 5. P. 1127-1145.

2. Ius cogens ir erga omnes koncepcijų sąveikos įtaka tarptautinės teisės subjektų funkcionavimui

2.1. Tarptautinės teisės subjektų galių ribojimas pareigų įtvirtinimo būdu

2.1.1. Pareigų įtvirtinimas valstybių atžvilgiu

Šiuolaikinės tarptautinės teisės praktikams, nusprendus oficialiai pripažinti valstybių sutarties laisvės ribojimą, įtvirtinant ius cogens normų sąvoką 1969 m. Vienos Konvencijos 53 straipsnyje, tačiau trūkstant vieningo susitarimo dėl ius cogens normų kriterijų, ši sąvoka buvo papildyta jurisprudencijos pripažinimu, kad ius cogens normų ir įsipareigojimų erga omnes turiniai daugiau ar mažiau sutampa. Bet tuomet kyla klausimas, jei tarptautinė jurisprudencija pabrėžia ypatingos svarbos normų egzistavimą tarptautinėje teisėje, tuomet, kokie tokių normų teisiniai padariniai kyla konkrečiai valstybių atžvilgiu?

Abipusišką tarptautinės ir nacionalinės teisės įtaką įrodo ius cogens normos vystymasis tarptautinėje teisėje, kadangi, būtent viešosios tvarkos, bendro intereso tikslas, „pasiskolintas“ iš nacionalinės teisės sistemos, charakterizuoja ius cogens normą.⁵⁵ Paraleliai su nacionaline teise, tarptautinėje teisėje Vienos Konvencijos dėl sutarčių teisės 53 straipsnyje taip pat yra numatomas niekinės sutarties padarinys, jei sutartis prieštarauja privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normoms. Kaip Komisija pažymi, doktrinoje yra plačiai pripažįstama, jog skirtingai nuo kitų privalomų tarptautinės teisės normų, 53 str. įtvirtina ius cogens normų hierarchinį pobūdį, o ne paprastą pirmumo taisyklę, kuri yra įtvirtinta 31 Konvencijos straipsnyje, todėl, kad sutarties ir ius cogens normos konflikto atveju, sutartis ne tik bus netaikoma, bet ir apskritai niekinė, nekelianti jokių teisinių pasekmių.⁵⁶ Vis dėl to kai kurie autoriai pažymi, jog tai nereiškia, jog apskritai visa sutartis bus laikoma niekine, tai reiškia, jog sutarties sąlygos, prieštaraujančios ius cogens normoms gali būti atskirtos nuo kitų sutarties sąlygų, kurios neprieštarauja tokioms normoms, tuomet pati sutartis gali būti ir toliau taikoma.⁵⁷ 1998 m. tarptautinė jurisprudencija (pavyzdžiui, Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai 1998 m. gruodžio 10 d. sprendimas „Furundžija“ byloje) išplečia ius cogens normų teisinę galią, pabrėždama, jog kankinimo draudimas yra ius cogens norma, kuri yra hierarchiškai aukščiausioje vietoje, aukščiau už sutartinę teisę. Tai reiškia, jog

---

⁵⁵ CK 6. 157 str.

⁵⁶ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 201.

⁵⁷ Cassese A. International Law. P. 206.

valstybės negali nukrypti nuo šios normos nei sutarčių, nei tarptautinių specialių ar bendro pobūdžio papročių būdu.⁵⁸ Vis dėl to kai kurie autoriai pabrėžia, jog iki šiol dar nėra rasta išeities dviejų ius cogens normų konflikto problematikos atveju, pavyzdžiui, kaip valstybės turėtų elgtis, jei susidurtų su teisės naudoti jėgą, tautos apsisprendimo teisės vardan problematika. Tai opi ius cogens normų problema, kadangi yra pripažįstama, jog tarp pačių ius cogens normų nėra jokios hierarchijos. Ši problematika bus detaliau vystoma tolesnėse darbo dalyse.

Tai, kad erga omnes įsipareigojimo sąvokos įtraukimas į tarptautinę teisę praturtino sistemą, įrodo tarpt teisės subjektų teisinio statuso pasikeitimas. Prieš erga omnes įsipareigojimų sąvokos atsiradimą, kalbant apie ius cogens teises pasekmes, niekur nebuvo kalbama apie trečiųjų valstybių įsipareigojimus. Ius cogens normos vienintelė pasekmė buvo jai prieštaraujančios sutarties panaikinimas. Erga omnes įsipareigojimų sąvokos naudojimas tarptautinėje jurisprudencijoje progresyviai praturtino ius cogens normos teisinę galią, kadangi buvo pripažinta, jog tokio pobūdžio norma kelia teises pasekmes ne tik sutartims, bet ir vienašaliams valstybių aktams, valstybių atsakomybei. Kalbant apie valstybių atsakomybės problematiką, Tarptautinės Teisės Komisijos 2001 m. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projekte pripažįstama erga omnes įsipareigojimų doktrina bei pripažįstama nenukentėjusiai valstybei galimybę reikšti reikalavimus kitai valstybei dėl atsakomybės. Projekto 48 straipsnis numato dvi įsipareigojimų rūšis t.y. įsipareigojimai „erga omnes partes“, kylantys iš sutarčių ir siekiantys apsaugoti sutarties šalių „kolektyvinius interesus“, pavyzdžiui, sutartys, susiję su regiono apsauga ar teisių apsaugos regionine sistema.⁵⁹ O 48 straipsnio 1 pastraipos b dalis numato tarptautinės bendrosios teisės įsipareigojimus, kurių paisymu yra suinteresuota visa tarptautinė bendrija. Šių dviejų tipų erga omnes įsipareigojimų pažeidimų atveju trečiosioms valstybėms yra pripažįstama teisė reikšti reikalavimus dėl kitos valstybės atsakomybės. Vis dėl to kai kurie autoriai kritikuoja tokią Tarptautinės Teisės Komisijos priimtą poziciją, apgailestaudami, kad nėra ypatingai daug dėmesio skiriama įsipareigojimų, kylančių iš ius cogens normų, pažeidimo specialiosioms pasekmėms.⁶⁰ Projekto 41 straipsnio 2 pastraipoje, bendrosios tarptautinės teisės imperatyvinės normos nustatyto įsipareigojimo pažeidimo atveju,

⁵⁸ Byla IT-95-17/1 Prokuroras prieš Anto Furundžija [1998] TTBJ, sprendimo 153 punktas.

⁵⁹ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 216.

⁶⁰ Paulus A.L. Jus cogens in a time of hegemony and fragmentation. 2005. P. 14.

yra kalbama apie valstybių pareigą nepripažinti kaip teisėtos situacijos, valstybių pareigą neteikti pagalbos tokiai situacijai palaikyti. Trūkumas yra tas, jog lygiai apie tokias pačias pasekmes yra kalbama ir eilinio tarptautinės teisės įsipareigojimo atveju, kadangi projekto 16 straipsnis taip pat kalba apie valstybės pareigą neremti, neteikti pagalbos kitai valstybei, pastarajai atliekant tarptautinės teisės pažeidimą. Vienintelis naujas, išskirtinis aspektas įsipareigojimo, kylančio iš *ius cogens* normų, pažeidimo atveju, yra valstybių pareiga bendradarbiauti tam, kad teisėtomis priemonėmis būtų nutrauktas sunkus pažeidimas. Nors vėl gi, toks, per daug abstraktus „pareigos bendradarbiauti“ apibrėžimas yra kritikuotinas, kadangi nėra konkrečiai, detaliam nurodyta, kokių veiksmų valstybės privalėtų imtis. Reikia pridurti, kad tokia neapibrėžtumo pozicija yra būdinga Tarptautinės Teisės Komisijos darbams todėl, kad dažnai nėra randamas bendras sutarimas dėl panašaus pobūdžio teisinių nuostatų kriterijų. Būtent dėl šios priežasties galutiniame projekto variante yra sąmoningai naudojami abstraktūs terminai, tikintis, jog valstybių bei teismų praktikos pagalba bus įvardintas sąvokos „pareigos bendradarbiauti“ turinys. Tačiau toks nedrašus Tarptautinės Teisės Komisijos požiūris yra ydingas, kadangi teismų praktika taip pat kol kas išlieka nedraši įsipareigojimų, kylančių iš imperatyvių normų pažeidimo pasekmių atžvilgiu. Tai iliustruoja 2004 m. Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada dėl Saugumo sienos statymo okupuotose Palestiniečių teritorijose teisinių pasekmių. Teisinėje doktrinoje autoriai kritikuoja tokią nedrašią Teismo poziciją, pažymėdami, jog *erga omnes* įsipareigojimų pažeidimo atveju, konstatuodamas valstybių pareigą nepripažinti neteisėtos situacijos, nepadėti šiuos pažeidimus darančioms valstybėms, laikantis JT Chartijos ir kitų tarptautinės teisės normų, užtikrinti, kad šie pažeidimai liautųsi, Teismas kalba tik apie tarptautinės bendrijos reakcijos į tokius pažeidimus minimumą. Teismas nenurodo, kokių konkrečiai veiksmingų priemonių galima imtis siekiant nutraukti sienos statybą Palestinoje. Autoriai kritikuoja tokią Teismo poziciją, kaip vieną iš silpniausių konsultacinės išvados teiginių.⁶¹ Kol nekonkrečiami kiti *erga omnes* įsipareigojimų pažeidimų padariniai, pati *erga omnes* koncepcija gali būti laikoma beprasme.⁶²

Reikia paminėti, kad *erga omnes* įsipareigojimo ir *ius cogens* normos sąveikos viena iš svarbiausių teisinių pasekmių atsispindi valstybių pareigoje vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų. Jau klasikinėje tarptautinėje teisėje, kur individas buvo suprantamas tik kaip objektas, buvo pripažįstamas

---

⁶¹ Žalimas D. Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje//Justitia. 2004. Nr. 4 (52). P. 47.

⁶² Ten pat. 48.

valstybių įsipareigojimas imtis aktyvių veiksmų, siekiant užtikrinti asmenų teises,⁶³ pavyzdžiui, valstybė turėjo pareigą ištirti aplinkybes, kuriomis buvo pažeistos užsieniečio teisės, bei nubausti dėl pažeidimo kaltus asmenis. Tyrimo neatlikimas ir kaltų asmenų nenubaudimas buvo vertinamas kaip atskiras tarptautinės teisės pažeidimas.⁶⁴

Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, nuo antrojo pasaulinio karo, įsitvirtinus žmogaus teisių standartams, numatytiems įvairiose tarptautinėse sutartyse (pavyzdžiui, 1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, 1949 m. Ženevos Konvencijos dėl karo aukų apsaugos), vienas iš pagrindinių tokio pobūdžio sutarčių valstybių įsipareigojimų yra pripažįstama valstybių pareiga vykdyti baudžiamąjį persekiojimą. Tai, kad tarptautinė jurisprudencija tokį valstybės įsipareigojimą pripažįsta kaip erga omnes yra sveikintina pozicija, kadangi tokiu būdu kova su imperatyvių normų pažeidimais tampa efektyvesnė t.y. erga omnes pobūdis suteikia platesnę draudimo apimtį (pavyzdžiui, 1996 m. Genocido byloje Teismas erga omnes pobūdį pripažįsta ne tik rezultato įsipareigojimui, paties genocido draudimui, bet ir veiksmo įsipareigojimui, užkirsti kelią genocidui ir už jį bausti), be to erga omnes pobūdis suteikia tam tikrus procedūrinius pranašumus (pavyzdžiui, tokio pobūdžio įsipareigojimų pažeidimas suteikia teisę kitoms valstybėms kreiptis į Tarptautinį Teisingumo Teismą, reikalaujant atsakomybės).⁶⁵ Reikia pažymėti, jog valstybės elgesio įsipareigojimas yra kur kas svarbesnis nei rezultato įsipareigojimas, kalbant apie erga omnes įsipareigojimų, kylančių iš ius cogens normų teisinį režimą, kadangi, skirtingai nuo rezultato įsipareigojimo, kuomet valstybė įsipareigoja elgtis pagal galimybes, valstybės elgesio įsipareigojimo atveju yra kalbama apie besąlyginį valstybės įsipareigojimą.

Reikia pridurti, jog be pareigos sutartį laikyti niekine, ius cogens pažeidimo atveju ar be pareigų, vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ar numatytą projekto dėl valstybių atsakomybės 41 straipsnyje, ius cogens normų pažeidimas kelia pasekmes ne tik tarptautiniu, bet ir nacionaliniu lygiu. Kaip yra pažymėjęs Tarptautinis Baudžiamasis Tribunolas buvusiai Jugoslavijai 1998 m. „Furundžija“ byloje, tai, kad kankinimo draudimas, turi ius cogens normos vertę, kuri kelia erga omnes įsipareigojimus

---

⁶³ Šaltinytė L. Ar tarptautinė paprotinė teisė įtvirtina įsipareigojimą erga omnes vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų? // Jurisprudencija. 2006. Nr. 1(79). P. 114.

⁶⁴ Whiteman M. Damages in International Law 38 (1937).

⁶⁵ Šaltinytė L. Ar tarptautinė paprotinė teisė įtvirtina įsipareigojimą erga omnes vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų? // Jurisprudencija. 2006. Nr. 1(79). P. 125.

reiškia, jog tam tikros pareigos kyla ne tik tarpvalstybiniai, bet ir individualiu lygmeniu. Kalbant apie tarpvalstybinius išipareigojimus, Teismas pabrėžia, jog bet koks nacionalinis įstatyminis, administracinis, teisminis aktas, leidžiantis kankinimus turi netekti teisėtumo. Jei tarptautinės sutartys ar tarptautiniai papročiai, numatantys kankinimą yra laikomi niekiniai ab initio, tai tokio pobūdžio nacionalinės valstybių priemonės taip pat negali būti pripažintos tarptautinėje bendrijoje.⁶⁶ Tokia tarptautinės jurisprudencijos pozicija yra sveikintina, kadangi tokiu būdu yra užtikrinama nukentėjusių teisė į efektyvų teisingumą. Tokiai pozicijai pritaria ir nacionalinės valstybių teisminės instancijos, pavyzdžiui, 2001 m. kovo 6 d. Argentinos teismo sprendimas, pažymintis, jog amnestijos įstatymą taikymas prilygtų valstybės tarptautinių paprotinių ir sutartinių išipareigojimų pažeidimui, žmogaus teisių srityje.⁶⁷

2.1.2. Pareigų įtvirtinimas tarptautinių organizacijų atžvilgiu

Klasikinėje tarptautinėje teisėje valstybės buvo vieninteliai teisės subjektai, kadangi tautų teisė buvo grindžiama bendru atskirų valstybių, o ne atskirų žmonių sutarimu. Ilgainiui šis požiūris keitėsi ir 1949 m. bylos dėl atlyginimo už žalą, patirtą JT tarnyboje sprendime Tarptautinio Teisingumo Teismas pripažino, kad „bet kurioje teisinėje sistemoje teisės subjektai nebūtinai yra identiškai savo prigimtimi arba savo teisių apimtimi, o jų pobūdis priklauso nuo bendrijos poreikių.“ Taip buvo pripažintas organizacijų tarptautinis teisinis subjektiškumas, tačiau, skirtingai nuo valstybių teisinio subjektiškumo, valstybių įsteigtos tarptautinės organizacijos, turi teisinį subjektiškumą tik dėl tam tikrų tarptautinio pobūdžio teisių bei pareigų. Tarptautinių organizacijų teisinio subjektiškumo turinys yra ribojamas sutartimis, kurias valstybės sudaro steigdamos šias organizacijas bei suteikdamos joms teises ir pareigas, kad šios galėtų įgyvendinti savo konkrečius uždavinius.⁶⁸ Būtent dėl to, *ius cogens* normų pripažinimo, egzistavimo kontekste, būtų įdomu panagrinėti, kokias teises pasekmes tokių normų pobūdis kelia tarptautinėms organizacijoms?

Tarptautinis Teisingumo Teismas 1980 m. konsultacinėje išvadoje dėl 1951 m. kovo 25 d. Egipto ir Pasaulio sveikatos organizacijos sutarties interpretacijos yra

⁶⁶ Byla IT-95-17/1 Prokuroras prieš Anto Furundžija [1998] TTBJ, sprendimo 155 punktas.

⁶⁷ Sulzer. J. *Compétence universelle: état des lieux de la mise en oeuvre du principe de compétence universelle*. GAJ FIDH. 2005. N. 431. P. 16.

⁶⁸ Malanczuk P., Akehurst M. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*.- Vilnius, 2000. P. 127.

pripažinęs, jog „tarptautinė organizacija yra tarptautinės teisės subjektas, todėl jai yra privalomi visi bendro pobūdžio tarptautinės teisės taisyklių numatomi įsipareigojimai.“⁶⁹ Vis dėlto, vienos iš Jungtinių Tautų Organizacijos institucijų, Saugumo tarybos, statusas yra ypatingas tuo, kad JT Chartijos 40, 41 str. numato tam tikras šios institucijos išskirtines galias, kurių naudojimas VII skyriaus kontekste yra pripažįstamas, kaip paprotinių taisyklių, tokių kaip valstybių suvereniteto pagarbos principas, nesikišimo į vidaus reikalus principas, išimtis. Doktrinoje yra pripažįstama, jog išimtis yra galima tik jei egzistuoja tam tikros griežtos sąlygos, t.y. jei naudojant išskirtines galias yra siekiama tarptautinės apsaugos ir taikos išsaugojimo.⁷⁰ Be to ius cogens normų išsivystymas, erga omnes įsipareigojimų dėka, kuomet nuo, išskirtinai sutarčių negaliojimo priežasties, numatytos 1969 m. Vienos Konvencijos 53 str., ius cogens norma tampa bendro pobūdžio, visų teisinių aktų negaliojimo priežastimi, jei prieštarauja tokio pobūdžio normai, galima teigti, jog tokių teisinių aktų tarpe yra ir tarptautinių organizacijų rezoliucijos. Vadinasi ius cogens normos yra svarbi Saugumo Tarybos išskirtinių galių riba, kadangi šio organo rezoliucijos negali prieštarauti imperatyviosioms normoms. Vis dėl to išlieka tam tikrų probleminių Rezoliucijos atitikmens ius cogens normai klausimų, pavyzdžiui, jei pripažįstama, jog ST sprendimo priėmimo metu, rezoliucijos tekstas privalo atitikti imperatyvių normų reikalavimus, ar pats rezoliucijos taikymas taip pat turi atitikti ius cogens normų reikalavimus? Šį probleminį aspektą puikiai iliustruoja Bosnijos išsakytas argumentas 1995 m. Genocido bylos kontekste, kuomet Bosnijos atstovai teigė, jog Rezoliucijai 713 (1991) numatant ginklų embargą visai buvusios Jugoslavijos teritorijai ir tokiu būdu, trukdant Bosnijai apsiginti nuo Serbijos federalinių ginkluotų pajėgų, ST prisidėjo prie vykdyto genocido prieš Bosnijos gyventojus. Kadangi ST sprendimai neturi pirmenybės prieš valstybėms privalomas imperatyvias normas, teisinėje doktrinoje yra pripažįstama, jog yra privalu laikytis ius cogens normų ne tik ST sprendimo priėmimo metu, bet ir ST rezoliucijos taikymo metu. Tai reiškia, jog ST turi ne tik pareigą netaikyti rezoliucijos, jei ji gali sukelti ius cogens normas pažeidžiančių pasekmių, bet taip pat ir pareigą rūpintis, kad priimami sprendimai nesukeltų imperatyvias normas pažeidžiančių pasekmių.⁷¹

---

⁶⁹ Konsultacinė išvada „Dėl 1951 m. kovo 25 d. Egipto ir Pasaulio sveikatos organizacijos sutarties interpretacijos“, CIJ, Rec. 1980, 37.

⁷⁰ Doehring K. Unlawful. P. 104.

⁷¹ Gaggioli G. Le rôle du droit international humanitaire et des droits de l'homme dans l'exercice des pouvoirs de maintien de la paix du Conseil de sécurité. 2005. P. 45.

Dar vienas ius cogens normos teisinio režimo probleminis aspektas yra klausimas, kokios pasekmės yra JTO Chartijos 103 straipsnyje numatytų išsipareigojimų ir išsipareigojimų, kylančių iš ius cogens normų konflikto metu? Chartijos 103 str. numato valstybių išsipareigojimų pagal Chartiją pirmenybę prieš kitokių tarptautinių susitarimų išsipareigojimus. Tokiu būdu yra siekiama užkirsti valstybėms kelią priimti susitarimus, prieštaraujančius Chartijai bei išvengti valstybių atsisakymo taikyti ST sprendimus VII Chartijos skyriaus kontekste. Tai reiškia, jog ST priimti sprendimai turi pirmenybę prieš įprastus valstybių išsipareigojimus.⁷² Vis dėl to teisinė doktrina pripažįsta, jog 103 str. numatytų išsipareigojimų ir išsipareigojimų, kylančių iš ius cogens normų konflikto atveju, Chartijos numatyti išsipareigojimai būtų netaikomi, kadangi Chartija tėra tarptautinis susitarimas privalantis gerbti bendri pobūdžio imperatyvias normas.⁷³ Vertinant ST sprendimų ir ius cogens normų konflikto galimybę, įdomi yra 2005 m. rugsėjo 21 d. Europos Bendrijos pirmos instancijos teismo sprendimo išvada, pateikta „Ahmed Ali Yusuf et Al Barakaat International Foundation“ byloje, kurioje teismas pripažįsta, jog Jungtinių Tautų narių išsipareigojimai Chartijos pagrindu turi pirmenybę prieš kitus valstybių išsipareigojimus, kylančius pavyzdžiui, iš Žmogaus teisių konvencijos ar Sutarties, įsteigiančios Bendriją. Teismas pabrėžia, jog ši pirmenybė pasireiškia Saugumo Tarybos rezoliucijų teisminiu imunitetu. Bet, tuo pačiu, teismas pažymi, jog Saugumo Tarybos sprendimai neturi absoliučios pirmenybės, kadangi Saugumo Tarybos rezoliucijų turinys privalo gerbti imperatyvias ius cogens normas.⁷⁴ Tokia draši teismo pozicija yra grindžiama tuo, kad rūpindamasis pagrindinių teisių apsauga Europos Bendrijos teisėje, teismas pripažįsta savo kompetenciją nagrinėti rezoliucijos turinį, nes ji neturi pirmenybės prieš ius cogens normas. Vis dėl to kai kurie autoriai kritikuoja tokią teismo poziciją, keldami klausimą ar teisėtai teismas remiasi ius cogens norma, be to ar teismo pateiktas ius cogens normos turinys atitinka tarptautinėje bendrijoje pripažintą ius cogens normos sąvoką? Profesorius J.P. Jacque, kritikuoja per daug drašų teismo žingsnį, teigiant, jog rūpindamasis ius cogens normų pagarba Europos Bendrijos teisėje, turi teisę nagrinėti rezoliucijos turinį, kadangi ius cogens norma turi pirmenybę prieš rezoliucijos teisminį imunitetą. JT sistemoje siekiant išvengti skirtingų interpretacijų, valstybės neturi teisės nagrinėti rezoliucijos turinio, tik JT organai turi teisę prašyti Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinės

---

⁷² Ten pat. P. 42.

⁷³ Fassbender. *The United Nations Charter as Constitution of the International Community*. P. 590.

⁷⁴ Byla T-306/01, *Ahmed Ali Yusuf et Al Barakaat International Foundation c. Conseil de l'Union européenne et Commission des Communautés européennes* [2005].

išvados. Todėl tokia vienašališka Europos Bendrijų pirmos instancijos teismo pozicija yra rizikinga, dėl to yra didelė tikimybė, jog ateityje Europos Bendrijų Teisingumo Teismas galėtų ją pakeisti. Dar vienas kritikuotinas teismo sprendimo aspektas yra per daug plataus ius cogens normų turinio pripažinimas. Teismo nuomone, net tokie principai, kaip vienašališko nuosavybės privatizavimo draudimas, teisė į teisėją, teisė būti išgirstam yra pripažįstami, turintys ius cogens normų pobūdį. Tuo tarpu TTKomisijoje vyraujanti nuomonė yra tai, kad tik mažas esminių išipareigojimų skaičius gali turėti ius cogens normos pobūdį.⁷⁵

2.1.3. Pareigų įtvirtinimas asmenų atžvilgiu

Klasikinėje tarptautinėje teisėje, XVII a., kai buvo manoma, jog visa teisė yra kilusi iš prigimtinės teisės, jokio aiškaus skirtumo tarp tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės nebuvo daroma, todėl buvo manoma, jog asmenys turi teisinį subjektiškumą pagal tarptautinę teisę. Tačiau XIX a., vyraujančia filosofija tapo pozityvizmas, valstybės paprastai buvo laikomos vieninteliais tarptautinės teisės subjektais.⁷⁶ Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje, palaipsniui buvo vėl pripažintas tam tikras tarptautinis teisinis subjektiškumas. Tarptautinėje teisėje yra pripažįstama, kad asmenys gali turėti įvairių teisių ar pareigų pagal sutartis. Būtų įdomu panagrinėti, kokias pareigas tarptautinė teisė numato privačių asmenų atžvilgiu?

Tarptautinė bendruomenė, susidurdama su skaudžiomis Tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų pasekmėmis, jau praeito amžiaus pradžioje siekė garantuoti galimybę ginti pažeistas teises. Nuolatinio tribunolo idėja buvo keliamą dar 1899 m. Hagos konferencijoje, parengusioje Pirmąją Hagos konvenciją dėl tarptautinių ginčų sprendimo. Didžiausią indėlį, apibrėžiant nusikaltimus tikai, žmoniškumui, karinius nusikaltimus, padarė Niurnbergo ir Tokijo tarptautiniai kariniai tribunolai. Vienas iš Niurnbergo principų skelbia, kad „kiekvienas žmogus, atlikęs veiksma, kuris pagal tarptautinę teisę laikomas nusikaltimu, atsako už tai pats ir gali būti baudžiamas.“ Vadovaujantis šių karo tribunolų nuosprendžiais, buvo suformuoti principai, laikomi asmeninės atsakomybės pagal tarptautinę teisę gairėmis, pavyzdžiui, pavieniai asmenys gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn pagal tarptautinės teisės nuostatas, net jei jų veiksmai buvo leidžiami pagal pastarųjų šalies įstatymus. Gana

⁷⁵ Jacques J.P. TPI face aux Résolutions du Conseil de sérutéité des Nations Uunies: merci monsieur le proffesseur. L'Europe des libertés.2005.N.19.

⁷⁶ Malanczuk P., Akehurst M. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius, 2000. P. 136.

ilgai nacionaliniai teismai buvo viena iš pagrindinių priemonių siekti teisingumo. Ilgainiui buvo pastebima, jog nacionalinės priemonės nebūdavo efektyvios, nes pažeidėjai nebūdavo nubausti. Be to II-ojo pasaulinio karo patirtis, netarptautiniai ginkluoti konfliktai paskatino kurtis alternatyvoms nacionaliniams teismams. Tarptautiniai teismai, kaip teisminiai teisingumo siekimo būdai, yra pagrindinės priemonės vykdant baudžiamąjį persekiojimą ir baudžiant asmenis, padariusius humanitarinės teisės pažeidimus.⁷⁷ 1993 m., 1994 m. įsteigtų Tarptautinių tribunolų buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai jurisprudencija praplėtė privačių asmenų baudžiamosios atsakomybės teisinį režimą, kadangi skirtingai nuo Niurnbergo bei Tokijo tribunolų atvejų, kai buvo baudžiama pirmiausiai už nusikaltimus įvykdytus per tarptautinį ginkluotą konfliktą, čia baudžiama taip pat ir už nusikaltimus, kurie įvykdyti konflikto valstybės viduje metu. Vis dėl to tokie ad hoc teismai kėlė laiko ir darbo sąnaudų problemas, dėl to ir atsirado nuolatinio tarptautinio baudžiamosio teismo įsteigimo idėja. Skirtingai nei ad hoc teismai, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas buvo įsteigtas ne tarptautinės organizacijos sprendimu, bet daugiašalės tarptautinės sutarties pagrindu. Tarptautinis Baudžiamasis Teismas turi platesnę jurisdikciją, kuri, priešingai nei ad hoc tribunolų atveju, yra „papildanti“ nacionalinės teisės sistemas. Vis dėlto Teismo jurisdikcija yra ribojama teritorijos (teismo jurisdikcija apribota tik toms valstybėms, kurios yra konvencijos šalys) ir laiko (jurisdikcija nagrinėti nusikaltimus, įvykdytus tik nuo 2002 m. liepos 1 d., kuomet įsigaliojo 1998 m. Romos Statutas) atžvilgiu. Universalios jurisdikcijos principo plėtojimas gali būti efektyvi priemonė, siekiant išvengti tokio pobūdžio ribojimų bei nebaudžiamumo problemos, sunkaus teisės pažeidimo atveju. Universalios jurisdikcijos principo visuotiną pripažinimą puikiai iliustruoja Tarptautinio Teisingumo Teismo 2002 m. vasario 14 d. sprendimas dėl 2000 m. balandžio 11 d. Belgijos Karalystės išduoto arešto orderio.⁷⁸ Nors Teismas ir nekonstatavo baudžiamosios jurisdikcijos imuniteto principo išimties egzistavimo, tuo atveju, jei yra pareiškiami įtarimai dėl nusikaltimų žmogiškumui įvykdymo, vis dėlto, yra pripažįstama, jog 1993 m. Belgijos įstatymas, numatantis persekiojimą už sunkų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimą, neprieštaruja tarptautinės teisės nustatytam valstybių suverenios lygybės principui. Tokia Teismo pozicija, kuomet yra pripažįstamas 2000 m. arešto orderio negaliojimas, bet paliekama valstybei teisė

⁷⁷ Vaišvilienė R. Tarptautiniai tribunolai kaip įžanga į TBT sukūrimą. 2005. P. 1-14.

⁷⁸ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2002 m. vasario 14 d. sprendimas byloje 2002/4, 2000 m. balandžio 11 d. Arešto orderis: <<http://www.icj-cij.org/presscom/index.php?pr=552&pt=1&p1=6&p2=1>. >

išduoti naują orderį asmeniui, buvusiam užsienio reikalų ministru, yra sveikintina, kadangi Teismas apriboja absoliutaus imuniteto principo galiojimą tik oficialių, valstybę reprezentuojančių funkcijų vykdymo metu.

Valstybių praktikoje Tarptautinio Baudžiamojo Teismo instituto trūkumai taip pat yra sprendžiami valstybių nacionalinių teismų universalios jurisdikcijos pripažinimo priemone. Pavyzdžiui, 2006 m. sausio 10 d. Ispanijos aukščiausiasis teismas pripažino savo jurisdikciją nagrinėti nevyriausybinės organizacijos paduotą skundą dėl „genocido, nusikaltimų prieš žmogiškumą, kankinimo, terorizmo prieš Tibeto tautą.“ Skundas yra paduotas dėl septynių Kinijos vadovų atsakomybės. Ispanijos aukščiausiasis teismas, pripažindamas universaliąją jurisdikciją, rėmėsi 2005 m. Ispanijos Konstitucinio Teismo išvada, kurioje buvo sakoma, jog „universalios jurisdikcijos principas turi pirmenybę prieš nacionalinių interesų egzistavimą ar ne egzistavimą.“ Be to Ispanijos aukščiausiasis teismas pabrėžė Kinijos teisminių instancijų neveikimą bei Tarptautinio Baudžiamojo Teismo trūkumą dėl jurisdikcijos stokos, kadangi nei Kinija, nei Tibetas nėra pasirašę daugiašalės sutarties, įsteigiančios nuolatinį baudžiamąjį teismą⁷⁹.

Lietuvos Respublikos atveju, 1998 m. gruodžio 10 d. LR teisingumo ministras pasirašė Tarptautinio baudžiamojo teismo statutą, tačiau jo ratifikavimo procesas užsitęsė. 2003 m. sausio 19 d. LR Prezidentas pateikė jį LR Seimui, o 2003 m. balandžio 1 d. Seimas Statutą ratifikavo. Lietuva siekia pasirengti Statuto taikymui nacionalinėje teisėje. Generalinė prokuratūra yra iškėlus 89 bylas dėl genocido vykdymo Lietuvos teritorijoje. Tačiau tik keturios bylos pateko į teismą. Kitos bylos įvairiais BPK nustatytais pagrindais yra sustabdytos arba nutrauktos. Viena iš Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikcijos trūkumų yra tai, kad pavyzdžiui šios bylos negalėtų būti perimtos Teismo, nes pagal Romos statuto 11 str. 1 d. Teismas turi jurisdikciją tik tiems nusikaltimams, kurie padaryti po Statuto įsigaliojimo, nebent valstybė sutiks su Teismo jurisdikcijos vykdymu tokio nusikaltimo atžvilgiu pagal Statuto 11 str. 2 d. ir 12 str. 3 d.⁸⁰

---

⁷⁹ Sampo A. Compétence universelle: la justice espagnole se déclare compétente pour recevoir une plainte pour génocide du peuple tibétain. SFDI. 2006.

⁸⁰ Vaišvilienė R. Tarptautiniai tribunolai kaip įžanga į TBT sukūrimą. 2005. P. 1-14.

2.2. Tarptautinės teisės subjektų galių plėtra jų teisių įtvirtinimo būdu

2.2.1. Teisių įtvirtinimas valstybių atžvilgiu

Kalbant apie imperatyvių normų nustatomų įsipareigojimų pažeidimų teises pasekmes, reikia pažymėti, jog pagrindinis erga omnes įsipareigojimų, susijusių su žmogaus teisėmis, bruožas yra tai, kad yra kalbama apie objektyvius įsipareigojimus, valstybė privalo gerbti įsipareigojimus, žmogaus teisių apsaugos srityje, nepaisydama kitų valstybių elgesio. Todėl būtų įdomu panagrinėti, kokią įtaką objektyvaus, imperatyvių normų nustatomo, įsipareigojimo bruožas daro valstybių teisėms, tokioms kaip teisė anuliuoti tarptautinę sutartį, prieštaraujančią tarptautinės teisės imperatyvinėms normoms ar teisė įgyvendinti universalią jurisdikciją, ar reikalavimo teisė dėl valstybės atsakomybės?

1969 m. Vienos konvencijos 66 str. buvo ištrauktas iš konvenciją kaip sunkios ir sudėtingos kovos Konferencijoje rezultatas. Tarptautinės Teisės Komisijos projekte šio straipsnio nebuvo numatyta. Komisijos nuomone pilnai pakako 65 str. numatytų priemonių spręsti tarpvalstybinius ginčus, susijusius su tarptautinių sutarčių negaliojimu, nutraukimu ar sustabdymu. Skirtingai nei 65 str., kuris numato tarptautinę fakultatyviąją jurisdikciją, tarpvalstybinių ginčų dėl sutarčių atveju, 66 str. numato būtinąją trijų rūšių jurisdikciją: Tarptautinio Teisingumo Teismo, arbitražo arba susitarimų komisijos. Yra numatoma, jog bet kuri ginčo pusė gali kreiptis į vieną iš trijų jurisdikcijų, jei per dvylika mėnesių nuo prieštaravimo suformulavimo datos, nepavyksta priimti jokie sprendimo, vadovaujantis 65 str.3dalimi. Konvencijos 66 straipsnio „a“ punkte yra numatoma, kad bet kuri ginčo dėl ius cogens normos taikymo ar aiškinimo pusė gali kreiptis į Tarptautinio Teisingumo Teismą, jei ginčo pusės nesutaria dėl ginčo perdavimo arbitražui. Šis straipsnis numato ginčų dėl tarptautinių sutarčių, prieštaraujančių tarptautinės teisės imperatyviosioms normoms, anuliavimo atvejį.⁸¹ Ši valstybių teisė kreiptis į Tarptautinio Teisingumo Teismą buvo numatyta tam kad išvengti sutartinių santykių destabilizavimo. Buvo baiminamai, jog valstybės gali pradėti savo sutartinių įsipareigojimų nevykdymą teisinti ius cogens normos taikymo pagrindu. Būtent dėl imperatyvių normų numatymo priežasties, kai kurios valstybės, kaip pavyzdžiui, Prancūzijos Respublika, neratifikavo 1969 m. Vienos konvencijos. Ši vienašališko ius cogens normos interpretavimo baimė yra pagrindinė 66 str. nesutarimų sprendimo procedūros numatymo priežastis. Vis dėl to

---

⁸¹ Венская Конвенция о праве международных договоров комментарий. Москва, 1997. P. 143-185.

valstybių praktikoje ši ius cogens normų baimė nepasiteisino, kadangi nė karto tarp valstybių nebuvo kilęs ginčas dėl tam tikrų tarptautinės teisės taisyklių priklausymo ius cogens normų kategorijai. Jokia valstybė, konflikto su kitomis valstybėmis metu, dar nė karto nėra pasinaudojusi savo teise, ginčyti imperatyvaus pobūdžio taisyklių egzistavimo klausimą.⁸² Tokia skurdi ius cogens normos aiškinimo ir taikymo praktika tik prisideda prie šios normos neapibrėžtumo problematikos.

Kalbant apie universaliosios jurisdikcijos teisę, reikia pažymėti, jog doktrinoje yra pripažįstama, kad universalumo principas gali būti taikomas veikoms, laikomoms nusikaltimais visose šalyse. Tarptautinė teisė leidžia valstybėms įgyvendinti universalią jurisdikciją tam tikroms veikoms, kurios yra pavojingos tarptautinei bendrijai apskritai ir kurios yra laikomos nusikalstamomis visose šalyse, kaip pavyzdžiui, kariniai nusikaltimai, piratavimas. Yra pripažįstama, jog valstybės turi pareigą, savo jurisdikcijose, apibrėžti ir numatyti bausmę už tam tikrus nusikaltimus, kuriuos valstybių bendrija laiko visuotinio susirūpinimo dalykais, pavyzdžiui, piratavimas, prekyba vergais, lėktuvų užpuolimas, genocidas, kariniai nusikaltimai. Šie išvardinti nusikaltimai patenka universalios jurisdikcijos sferon, pagal paprotinę teisę.⁸³ Tarptautinės jurisprudencijos praktikoje, viena iš reikšmingiausių pozicijų yra išsakyta „Furundžija“ byloje, kuomet teismas, pripažindamas, kad kankinimo draudimas yra ius cogens pobūdžio erga omnes įsipareigojimas ir teigdamas, kad viena iš ius cogens pobūdžio pasekmių yra valstybės teisės vykdyti tyrimą, persekioti, bausti, vykdyti jos teritorijoje esančių kankinimu kaltinamų asmenų ekstradiciją pripažinimas. Teismas tokią valstybių teisę motyvuoja universaliu nusikaltimo pobūdžiu. Teismo manymu, būtų nelogiška, jei draudžiant kankinimus, būtų ribojama absoliuti, suverenių valstybių teisė sudaryti sutartį ir tuo pat metu, neleisti valstybėms persekioti ir bausti tų, kurie vykdė kankinimus užsienyje.⁸⁴ Vienas iš įdomiausių praktikos pavyzdžių, kuomet buvo remiamasi ius cogens norma tam, kad išspręsti konfliktą tarp dviejų tarptautinės teisės principų, tai Didžiosios Britanijos Aukščiausiojo teismo 1999 m. sprendimas, Pinočetas III byloje. Pagrindinis teismui užduotas klausimas buvo išsiaiškinti, ar galima taikyti buvusio valstybės vadovo imunitetą, net jei jis yra kaltinamas kankinimų vykdymu, kuomet buvo valstybės vadovo funkcijose. Teismas, remdamasis „Furundžija“ bylos sprendimu, nusprendė, kad „tarptautinio kankinimo nusikaltimo ius cogens normos pažeidimo pobūdis

---

⁸² Cassese A. International Law. P. 202.

⁸³ Malanczuk P., Akehurst M. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius, 2000. P. 151.

⁸⁴ Byla IT-95-17/1 Prokuroras prieš Anto Furundžija [1998] TTBJ, sprendimo 156 punktas.

pateisina valstybės universalios jurisdikcijos vykdymą tokio nusikaltimo atžvilgiu.“ Tokiu būdu buvęs valstybės vadovas neturėjo teisės naudotis savo imunitetu Ispanijos ekstradicijos prašymo atžvilgiu. Teisinės doktrinos autoriai sveikino tokią reikšmingą ir progresuojančią jurisprudencijos poziciją, kadangi pirmą kartą, nacionalinis teismas atsisakė taikyti buvusio valstybės vadovo baudžiamojo persekiojimo imunitetą, ius cogens normos pažeidimo atveju.⁸⁵ Šis teismo sprendimas ne tik iliustruoja ne tik ius cogens normų viršenybę prieš įprastinius tarptautinės teisės principus, bet dar ir įrodo pozityvią tarptautinės teisės įtaką nacionalinei teisės sistemai.

Ius cogens normos bei įsipareigojimų erga omnes sąveikos teigiamas rezultatas yra pabrėžiamas ir valstybių tarptautinės atsakomybės kontekste. „Furundžija“ byloje teismas yra pabrėžęs, „jog kankinimo draudimas numato valstybėms erga omnes įsipareigojimus, tai reiškia, įsipareigojimus prieš visus kitus tarptautinės bendrijos narius. Vadinasi, tokio pobūdžio įsipareigojimai kiekvienam tarptautinės bendrijos nariui suteikia teisę, kad valstybė vykdytų tokius savo įsipareigojimus ar bent jau nustotų juos pažeidinėti.“⁸⁶ Doktrinoje yra pabrėžiama, jog tokia teismo išsakyta pozicija nereiškia, kad yra galima tik kolektyvinė valstybių reakcija. Be to, įsipareigojimas visos tarptautinės bendrijos atžvilgiu reiškia įsipareigojimą individualiai prieš kiekvieną valstybę. Tokiu būdu yra daroma išvada, jog kiekvienas iš tarptautinės bendrijos narių, erga omnes įsipareigojimo pažeidimo atveju, turi teisę kreiptis į teismą.⁸⁷ Reikia pridurti, jog imperatyvių normų nustatomi įsipareigojimų teisinis režimas tampa aiškesnis nuo 2001 m. Tarptautinės Teisės Komisijos projekto dėl valstybių atsakomybės, kadangi jame yra numatomos tokio pobūdžio įsipareigojimų pažeidimų pasekmės trečiosioms, nenukentėjusioms valstybėms (pareiga bendradarbiauti, nepripažinti neteisėtos situacijos, pareiga neteikti pagalbos, teisė reikšti reikalavimus dėl kitos valstybės atsakomybės), be to, projekte yra aiškiai įvardinami subjektai, susiję su imperatyvių normų nustatomais įsipareigojimais: tai nukentėjusios valstybės (42 str.), bet taip pat ir nenukentėjusios valstybės (48 str.) Teismų praktikoje, nagrinėjant valstybių atsakomybės teisinį režimą, kaip pavyzdžiui, 2007 m. vasario 26 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendime, yra pabrėžiama, jog tarptautinėje teisėje neegzistuoja valstybių baudžiamosios atsakomybės, kadangi valstybė negali įsipareigoti pati save bausti. Šis sprendimas yra reikšmingas tuo, kad pirmą kartą, ginčo tarp dviejų valstybių atveju, yra pripažįstama netiesioginė

⁸⁵ Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ubarte (N 3)

⁸⁶ Byla IT-95-17/1 Prokuroras prieš Anto Furundžija [1998] TTBJ, sprendimo 151 punktą

⁸⁷ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 218.

valstybės atsakomybė dėl genocido vykdymo, ir pripažįstama nukentėjusios valstybės teisė gauti satisfakciją.⁸⁸ Teismas nepripažino tiesioginės valstybės atsakomybės dėl vykdytų genocido veiksmų, kadangi nebuvo nustatytas ketinimas vykdyti genocidą (ketinimas naikinti tam tikrą grupę žmonių). Tokią Teismo poziciją yra sveikintina, kadangi Tarptautinio Teisingumo Teismas pirmą kartą apibrėžia, kas yra genocidas. Skirtingai nuo tarptautinių baudžiamųjų teismų ad hoc, kurie teisė privačius asmenis, vykdžiusius genocido nusikaltimus, Tarptautinio Teisingumo Teismas, sprendžiantis ginčus tarp valstybių, nagrinėjo visą karą, vykusio Bosnijoje laikotarpį. Vis dėl to išlieka kai kurių valstybės atsakomybės teisinio režimo reglamentavimo trūkumų tarptautinėje teisėje, kadangi imperatyvios normos pažeidimo sunkumo laipsnis nėra pripažįstamas kaip pagrindinis valstybės atsakomybės kriterijus. Pavyzdžiui, nukentėjusios valstybės ieškinys negali būti priimtas nagrinėti Tarptautinio Teisingumo Teisme, jei neatitinka Teismo Statuto 36 straipsnio. Tokia tarptautinės teisės spraga, kuomet tik valstybių šalių susitarimas yra vienintelis Teismo jurisdikcijos pagrindas, menkina ius cogens normų ginamų vertybių galią. Pavyzdžiui, 2006 m. vasario 3 d. sprendime, Teismas, nagrinėdamas naują, 2002 m. Demokratinės Kongo Respublikos pareikštą ieškinį dėl Ruandos Respublikos armijos veiksmų Kongo teritorijoje, atmeta Demokratinės Kongo Respublikos ieškinį prieš Ruandą, kadangi imperatyvių ius cogens normų egzistavimo pagrindas nėra pripažįstamas, kaip Teismo kompetencijos, grindžiamos šalių susitarimu, principo išimtis.⁸⁹

Kalbant apie kitas imperatyvių normų nustatomų įsipareigojimų pažeidimų teises pasekmes, reikia pridurti, jog pagrindinis erga omnes įsipareigojimų, susijusių su žmogaus teisėmis, bruožas yra tai, kad yra kalbama apie objektyvius įsipareigojimus, valstybė privalo gerbti įsipareigojimus, žmogaus teisių apsaugos srityje, nepaisydama kitų valstybių elgesio.

---

⁸⁸ http://www.icj-cij.org/cijwww/cpresscom/cpresscom2007/cpresscom2007-08_bhy_20070226.htm

⁸⁹ <http://www.icj-cij.org/cijwww/cdocket/ccrw/ccrwframe.htm>

2.2.2. Teisių įtvirtinimas tarptautinių organizacijų atžvilgiu

Palaiapsniui pripažįstant tarptautinį teisinį statusą tarptautinėms organizacijoms, suteikiant joms teisę reikšti tam tikras pretenzijas dėl tarptautinės teisės pažeidimo, sudarinėti galiojančius tarptautinius susitarimus, būtų įdomu panagrinėti, kaip imperatyvių normų egzistavimo pripažinimas tarptautinėje teisėje įtakojo tarptautinių organizacijų teises?

Masinio smurto ir brutalumo atvejai kare, kilusiame buvusios Jugoslavijos teritorijoje, mėmė tai, kad JT Saugumo Taryba savo 1993 m. gegužės 25 d. priimta Rezoliucija Nr. 827 nusprendė įsteigti ad hoc tarptautinį baudžiamąjį teismą ir „teisti tuos asmenis, kurie yra atsakingi už grubius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, įvykdytus buvusios Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 m. sausio 1 d. Šis sprendimas buvo grindžiamas JT Įstatų VII skyriumi. Tribunolo jurisdikcija yra ribota tiek teritorijos, tiek laiko atžvilgiu. Tribunolo dalykinė jurisdikcija apsiriboja tais tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimais, kuriuos numatančios teisės paprotinis pobūdis nekelia jokių abejonių, tai yra Ženevos konvencijų grubūs pažeidimai, karo įstatymų ir papročių pažeidimai, genocido nusikaltimas bei nusikaltimai žmogiškumui (Statuto 2-5 straipsniai). Lygiai dėl tokios pat priežasties, Saugumo Taryba 1994 m. lapkričio 8 d. Rezoliucija Nr. 995, nusprendė įsteigti Baudžiamąjį Tribunalą nusikaltimams, įvykdytiems per masines žudynes Ruandoje.⁹⁰ Vertinant šių ad hoc teismų veiklą, reikia pažymėti, jog tokių bylų, kaip „Tadic“, „Furundžja“, „Kupreskic“ sprendimai darė ypatingą reikšmę tarptautinės teisės vystymuisi (išvystė asmens kaip tarptautinės teisės subjekto teisinį statusą, apibrėžė universaliosios jurisdikcijos principo teisinį režimą), ar net teigiamai tarptautinės teisės įtakai nacionalinės teisės sistemai. Kalbant apie ius cogens normų identifikacijos problemą, svarbus yra 2000 m. sausio 14 d. „Kupreskic“ bylos sprendimas, kuriame ad hoc teismas pripažino, jog „dauguma tarptautinės humanitarinės teisės normų, tokios kaip draudžiančios katro nusikaltimus, nusikaltimus prieš žmoniją ar genocidą, yra tarptautinės teisės imperatyvinės normos arba ius cogens, tai reiškia, kad jos yra įsakmios, nuo jų negalima nukrypti.“⁹¹

Dar viena, svarbi imperatyviųjų normų suteikiama teisė tarptautinei organizacijai yra Saugumo Tarybos teisė pažeisti ius cogens normą, kitos normos išsaugojimo tikslu. Doktrinoje yra dažnai užsimenama apie dviejų ius cogens normų konflikto

⁹⁰ Malanczuk P., Akehurst M. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.- Vilnius, 2000. P. 424-429.

⁹¹ <http://www.un.org/icty/kupreskic/trialc2/judgement/kup-tj000114e.pdf>

problematiką, kadangi yra bendrai sutariama, jog tarp pačių ius cogens normų nėra jokios hierarchijos. Kai kurie autoriai įvardina tam tikrus kriterijus, kuriais vadovaudamasi, Saugumo Taryba, Chartijos 7 skyriaus numatomame, taikos palaikymo bei tarptautinės apsaugos kontekste, kiekvienu atskiru atveju, galėtų įvertinti dviejų konfliktuojančių ius cogens normų ginamus interesus. Pirmiausia yra pažymima, jog ius cogens normų konflikto atveju, teikiant pirmenybę vienai iš normų, Saugumo Taryba turėtų vadovautis proporcingumo principu, tai reiškia, jog priimtos Saugumo Taryba rezoliucijos tikslas turėtų būti esminių tarptautinės bendrijos interesų apsauga. Be to turėtų būti kalbama apie neišvengiamą dviejų ius cogens normų konfliktą, kaip pavyzdžiui, tautų teisės į apsisprendimą ir jėgos naudojimo draudimo principas ar rasinės diskriminacijos draudimo principas. Ir galiausiai, Saugumo Taryba turėtų pasverti skirtingų interesų svarbą, kiekvienu konkrečiu atveju.⁹² Reikia pabrėžti, jog Chartijos 103 str. negarantuoja Saugumo Taryba sprendimų pirmenybės prieš valstybių įsipareigojimus, kylančius iš ius cogens normų. Tačiau išskirtiniu atveju, Saugumo Taryba turi teisę pažeisti ius cogens normą, jei tokiu būdu yra ginami esminiai tarptautinės bendrijos įsipareigojimai. Kol kas dviejų ius cogens normų konflikto problema dar niekad nebuvo sprendžiama teismų ar valstybių praktikoje, todėl siūlomi problemos sprendimo variantai yra tik teorinio pobūdžio.

---

⁹² Gaggioli G. Le rôle du droit international humanitaire et des droits de l'homme dans l'exercice des pouvoirs de maintien de la paix du Conseil de sécurité. 2005. P. 47.

2.2.3. Teisių įtvirtinimas privačių asmenų atžvilgiu

Nors, Tarptautinio Teisingumo Teismas tik 2001 m. „LaGrand“ byloje pirmą kartą pripažino fizinį asmenį kaip tarptautinės teisės subjektą,⁹³ vis dėl to įdomu yra panagrinėti, kaip imperatyviųjų normų egzistavimo pripažinimas tarptautinėje teisėje įtakoja privačių asmenų teises?

Tarptautinio tribunolo buvusiai Jugoslavijai „Furundžija“ bylos sprendime buvo nurodyta viena iš ius cogens normos teisinių pasekmių, „tai potencialių aukų teisė kreiptis į nacionalinį ar tarptautinį teismą, siekiant nacionalines priemones, leidžiančias vykdyti kankinimus, pripažinti prieštaraujančiomis tarptautinei teisei, aukų teisė kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, bei nacionalinių teismų universalios jurisdikcijos įgyvendinimo galimybė.“ Būtent tokia tarptautinės jurisprudencijos pozicija teigiamai įtakojo nacionalines valstybių teisės sistemas ir progresyviai, vis daugiau nacionalinių teismų pripažindavo universalią jurisdikciją dėl nusikaltimų žmogaus teisėms. Pavyzdžiui, 2002 m. spalio 23 d. Prancūzijos Respublikos aukščiausiasis teismas pripažįsta universalios jurisdikcijos mechanizmą, kankinimo nusikaltimo atveju. Teismas pažymi, jog „Baudžiamasis kodeksas perkelia į Prancūzijos teisinę sistemą universalios jurisdikcijos principą, kuris suteikia valstybei persekiojimo ir teisimo teisę, jei yra nustatomi Konvencijoje numatytų kankinimo atvejų.“⁹⁴ Tokia tarptautinės teisės įtaka yra sveikintina, kadangi tokio pobūdžio nacionalinių teismų sprendimai yra svarbus žingsnis, kovoje prieš nebaudžiamumą. Vis dėl to tai nereiškia, jog ius cogens pobūdžio taisyklės visuomet turi pirmumą prieš valstybių imuniteto principą, kadangi tarptautinės teisės sistemoje yra daromas skirtumas tarp pirminių taisyklių (kurioms priklauso ius cogens normos) bei antrinių taisyklių, reguliuojančių pirminių taisyklių pažeidimo teisinės pasekmes. Tai reiškia, jog tarptautinė teisė nepripažįsta, jog valstybė, kuri pažeidė savo įsipareigojimus, nebegali naudotis savo suverenomis teisėmis. Šalių susitarimo principas išlieka Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcijos pagrindas, net genocido atveju. Šią tezę puikiai iliustruoja Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. lapkričio 21 d. „Al-Adsani“ bylos sprendimas, kuriame Teismas pripažino, kad „jei ius cogens normos tikslas yra padaryti negaliojančias žemesnio rango normas, tai nereiškia, jog tai automatiškai sukuria teisę kreiptis į teismą, nepriklausomai nuo procedūrinių

⁹³ http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusjudgment/igus_ijudgment_20010625.htm

⁹⁴ Sulzer. J. Compétence universelle: état des lieux de la mise en oeuvre du principe de compétence universelle. GAJ FIDH. 2005. N. 431. P. 16.

kliūčių“.⁹⁵ Pagrindinis Teismui užduotas klausimas buvo, ar Didžioji Britanija pažeidė Konvenciją, jei Didžiosios Britanijos teisminės instancijos nustatė Kuveito valstybės imunitetą civilinėje byloje, kur asmuo, kankintas Kuveito pareigūnų, reikalavo Kuveito valstybės atsakomybės? Europos žmogaus teisių teismas pripažino, kad kankinimo draudimas yra *ius cogens* pobūdžio taisyklė, bet nekonstatavo Konvencijos 1, 3 straipsnio pažeidimo, jei Didžiosios Britanijos teismai, taikė 1978 m. įstatymą dėl valstybių atsakomybės. Skirtingai nei „Furundžija“, „Pinočeto“ bylose, kur buvo reikalaujama asmens baudžiamoji atsakomybė už kankinimo veiksmus, šioje byloje buvo kalbama apie valstybės imuniteto civilinio ieškinio metu problematiką, nes buvo siekiama prisiteisti žalos atlyginimą už kankinimo veiksmus. Įvykdytus toje valstybėje. Vis dėl to Teismas konstatavo, jog valstybė turi imunitetą civilinio ieškinio bylose, prieš kitų valstybių nacionalinius teismus. Vertinant tokią Teismo poziciją, daugelis autorių apgailestavo, kad buvo praleista proga pripažinti *ius cogens* normų pirmenybę prieš tarptautinę paprotinę teisę, numatančią valstybių imunitetą.⁹⁶

---

⁹⁵ Al-Adsani c. Royaume-Uni [GC], N. 357/63/971 CEDH 2001-XI-(2001-11-21).

⁹⁶ Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682). P. 204.

Išvados

Ius cogens normos – tai bendrosios tarptautinės teisės imperatyvinės normos, išreiškiančios svarbiausius tarptautinės teisės principus, tokius kaip, esminės žmogaus teisės, jėgos nenaudojimo principas, tautų apsisprendimo teisė, visuotinai pripažinti tarptautinės humanitarinės teisės principai, kurių valstybės negali nesilaikyti. Bendrosios tarptautinės teisės imperatyvinių normų egzistavimo būtinosios sąlygos yra valstybių bendrijos pripažinimas normomis, nuo tokio pobūdžio normų nėra leidžiami absoliučiai jokie nukrypimai, tokio pobūdžio norma gali būti pakeista tik vėlesne tokio paties pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės norma. Tuo tarpu, erga omnes įsipareigojimai – tai tokie valstybių veikimo bei rezultato įsipareigojimai prieš visą tarptautinę bendriją, kurie yra susiję su apsauga teisių, dėl kurių pobūdžio visos valstybės gali būti laikomos teisiškai suinteresuotomis jų užtikrinimu ir kurių pažeidimas suteikia teisę kitoms valstybėms kreiptis į Tarptautinį Teisingumo Teismą reikalaujant atsakomybės. Šių dviejų koncepcijų sąveikos ryšys slypi visuotiniame pripažinime tarptautinės teisės sistemoje, jog visos ius cogens normos nustato įsipareigojimus erga omnes, tačiau ne visi įsipareigojimai erga omnes yra kilę iš ius cogens normų.

Šių koncepcijų egzistavimo pripažinimas darė teigiamą įtaką tarptautinės teisės subjektų teisinio statuso vystymesi (ypač asmenų tarptautinio teisinio subjektiškumo pripažinimui), teigiamą įtaką nacionalinei teisei (universalios nacionalinių teismų jurisdikcijos vystymuisi, nacionalinių teisės aktų efektyvesnei teisėtumo kontrolei). Vis dėl to išlieka tam tikra koncepcijų neapibrėžtumo problema dėl tikslaus turinio nustatymo, tikslaus teisinio režimo nustatymo, dviprasmiškos imperatyvių normų nustatytų erga omnes įsipareigojimų bei erga omnes įsipareigojimų klasifikacijos, dėl tarptautinės jurisprudencijos neaiškios interpretacijos, kuomet yra pripažįstamas tam tikrų ypatingo pobūdžio normų egzistavimas, tačiau yra vengiama minėti ius cogens normas. Būtent todėl reikia nustatyti tinkamą ius cogens normų, erga omnes įsipareigojimų bei su jomis susijusių pasekmių teisinį reglamentavimą.

Istoriškai dviejų koncepcijų teisinis režimas įvairiais laikotarpiais buvo skirtingas, palaipsniui vystėsi. Ius cogens normos koncepcijos ištakos siekia net XVI a., kuomet ši koncepcija buvo grindžiama prigimtine teise. Akivaizdus abipusiškos, dviejų koncepcijų sąveikos ir įtakos įrodymas yra jų teisinio režimo vystymasis, kuomet erga

omnes įsipareigojimų dėka, ius cogens normų pažeidimo pasekmės išsiplėtė nuo sutarties negaliojimo iki vienašalių valstybės aktų negaliojimo, tarptautinių organizacijų aktų negaliojimo ar net valstybių atsakomybės, kadangi, pripažįstant, jog įsipareigojimai kylantys iš imperatyvių, ius cogens normų gali turėti erga omnes pobūdį, buvo pripažįstama, jog ius cogens normos gali daryti įtaką ne tik sutarties šalims, bet ir trečiosioms šalims. Tai darė didelę įtaką nukentėjusios valstybės sąvokos vystymuisi. Lygiai taip pat ir erga omnes įsipareigojimų teisiniam režimui buvo nustatytos aiškesnės ribos, ius cogens normų dėka, kadangi, atskiriant įprastą tarptautinės teisės pažeidimą nuo sunkaus pažeidimo, susijusio su imperatyvinėmis normomis, yra nustatomas aiškesnis erga omnes įsipareigojimo pažeidimu suinteresuotų valstybių ratas, t.y. erga omnes partes įsipareigojimų pažeidimo atveju, tik tiesiogiai nukentėjusi valstybė turi teisę imtis veiksmų prieš kitos valstybės įvykdytą tarptautinės pareigos pažeidimą, tuo tarpu, imperatyvių normų nustatytų įsipareigojimų pažeidimų atveju, turi teisę reaguoti ne tik tiesiogiai nukentėjusios valstybės, bet ir ne nukentėjusios valstybės.

Šiandienos dviejų koncepcijų teisinis reglamentavimas, nepaisant plataus jų pripažinimo, dažnai sulaukia dviprasmiškų vertinimų ir dėl imperatyvių įsipareigojimų bei įsipareigojimų erga omnes klasifikavimo problemos, ir dėl imperatyvių normų nustatomų įsipareigojimų pažeidimo pasekmių menkavertiškumo, kadangi neadekvačios ginamų vertybių svoriui.

Nepaisant pagrįstos kritikos tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, dėl ganėtinai konservatyvaus dviejų koncepcijų pobūdžio, reikia pripažinti, jog ius cogens normos bei jų nustatomi erga omnes įsipareigojimai yra reikalingos šiuolaikinės tarptautinės teisės koncepcijos, kadangi tai yra svarbus tarptautinės bendrijos taikos ir saugumo komponentas.

Iš perspektyvinės pusės, nepaisant dviejų koncepcijų neapibrėžtumo, kai kuriais aspektais, nepaisant formalių koncepcijų skirtumų, kuomet imperatyvių normų nustatytų įsipareigojimų atveju yra akcentuojamas normatyvinis įsipareigojimo pobūdis, o erga omnes įsipareigojimo atveju yra akcentuojama procedūrinių pasekmių reikšmė, vis dėlto reikia pripažinti, jog šių dviejų koncepcijų esmė yra ta pati – svarbių, moralinių vertybių apsauga, tarnaujanti visuotinos taikos palaikymui. Kaip ir kitų tarptautinės teisės koncepcijų atveju, ius cogens normų bei erga omnes

įsipareigojimų teisinio statuso reglamentavimas didele dalimi priklauso nuo pačios tarptautinės teisės sistemos raidos ir modifikuojasi priklausomai nuo istorinių, politinių, socialinių, etninių, kultūrinių visuomeninių sąlygų bei nuo pačių valstybių pripažįstamos tarptautinės teisės sistemos uždavinių sampratos.

Santrauka

Jus cogens normų ir įsipareigojimų erga omnes koncepcijos šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje

Summary

The Concepts of Obligations Erga Omnes and Jus Cogens in International contemporary law

Ius cogens normos – tai bendrosios tarptautinės teisės imperatyvinės normos, išreiškiančios svarbiausius tarptautinės teisės principus, tokius kaip: esminės žmogaus teisės, visuotinai pripažinti tarptautinės humanitarinės teisės principai, kurių valstybės negali nesilaikyti. Bendrosios tarptautinės teisės imperatyvinės normų egzistavimo būtinosios sąlygos yra valstybių bendrijos pripažinimas normomis. Nuo tokio pobūdžio normų nėra leidžiami absoliučiai jokie nukrypimai, tokio pobūdžio norma gali būti pakeista tik vėlesne tokio paties pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės norma. Tuo tarpu, erga omnes įsipareigojimai – tai tokie valstybių veikimo bei rezultato įsipareigojimai prieš visą tarptautinę bendriją, kurie yra susiję su apsauga teisių, dėl kurių pobūdžio visos valstybės gali būti laikomos teisiškai suinteresuotomis jų užtikrinimu ir kurių pažeidimas suteikia teisę kitoms valstybėms kreiptis į Tarptautinį Teisingumo Teismą, reikalaujant atsakomybės. Šių dviejų koncepcijų sąveikos ryšys slypi visuotiniame pripažinime tarptautinės teisės sistemoje, jog visos ius cogens normos nustato įsipareigojimus erga omnes, tačiau ne visi įsipareigojimai erga omnes yra kilę iš ius cogens normų.

Šių koncepcijų egzistavimo pripažinimas darė teigiamą įtaką tarptautinės teisės subjektų teisinio statuso vystymesi (ypač asmenų tarptautinio teisinio subjektiškumo pripažinimui), teigiamą įtaką nacionalinei teisei (universalios nacionalinių teismų jurisdikcijos vystymuisi, nacionalinių teisės aktų efektyvesnei teisėtumo kontrolei). Vis dėlto išlieka tam tikra koncepcijų neapibrėžtumo problema dėl tikslaus turinio nustatymo, tikslaus teisinio režimo nustatymo, dviprasmiškos imperatyvių normų nustatytų erga omnes įsipareigojimų bei kitų erga omnes įsipareigojimų klasifikacijos, dėl tarptautinės jurisprudencijos neaiškios interpretacijos, kuomet yra pripažįstamas tam tikrų ypatingo pobūdžio normų egzistavimas, tačiau yra vengiama minėti ius cogens normas. Būtent todėl reikia nustatyti tinkamą ius cogens normų, erga omnes įsipareigojimų bei su jomis susijusių pasekmių teisinį reglamentavimą.

Le sommaire

Les concepts des obligations erga omnes et des normes jus cogens en droit international contemporain

The Concepts of Obligations Erga Omnes and Jus Cogens in International contemporary law

Les normes ius cogens sont les normes impératives du droit international général, énonçant les principes fondamentaux du droit international, comme par exemple, les droits fondamentaux, les principes généraux du droit humanitaire, dont les Etats ne peuvent pas déroger. Les conditions principales à l'existence des normes impératives du droit international général sont, la reconnaissance venant de toute la communauté des Etats dans son ensemble, en tant que norme à laquelle aucune dérogation n'est permise et qui ne peut être modifiée que par une nouvelle norme du droit international général ayant le même caractère. Alors que les obligations erga omnes sont des obligations des Etats, du moyen ou du résultat, vis à vis de toute la communauté internationale, qui sont liées à la protection des droits, et vu l'importance des droits en cause, tous les Etats peuvent être considérés comme ayant un intérêt juridique à ce que ces droits soient protégés et la violation de ces obligations autorise tous les Etats à agir devant la Cour Internationale de Justice. Le lien réciproque de ces deux conceptions réside dans le fait que toutes les normes ius cogens donnent naissance aux obligations erga omnes, pourtant pas toutes les obligations erga omnes résultent des normes ius cogens. La reconnaissance de l'existence de ces conceptions particulières constitue une bonne influence au développement de statuts des sujets du droit international (surtout à la reconnaissance du statut de l'individu), au développement du droit national (au développement de la compétence universelle des juridictions nationales, au contrôle plus effectif de la légalité des actes juridiques nationaux). Tout de même, certains problèmes subsistent quant à la détermination exacte du contenu, au régime juridique, à la classification ambivalente des obligations erga omnes, découlant des normes ius cogens et les autres obligations erga omnes, mais aussi au problème de la position incertaine de la jurisprudence internationale, lorsqu'elle reconnaît l'existence des normes du contenu particulier, mais en même temps, elle évite de faire les références aux normes ius cogens. C'est pour cela, qu'il est important de déterminer le régime juridique approprié de ces deux conceptions et des conséquences qui y sont liées.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, Nr. 31-953.
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas //Valstybės žinios, 2000, Nr. 74.
4. Tarptautinių sutarčių įstatymas //Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948.
5. Ekonominių ir kitų tarptautinių sankcijų įgyvendinimo įstatymas //Valstybės žinios, 2004, Nr. 68-2369.
6. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą //Valstybės žinios, 1992, Nr. I-2477.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo statuto // Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2156.

Praktinė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 1995, Nr. 9-199.
2. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1996 m. liepos 8 d. Konsultacinė išvada 1996/23, dėl grasinimo branduoliniais ginklais arba jų panaudojimo teisėtumo, ILM 35 (1996).
3. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1993 m. spalio 11 d. sprendimas byloje 1993/31, Genocido konvencijos taikymas (Bosnija – Hercegovina prieš Jugoslaviją (Serbiją ir Juodkalniją)), ICJ Rep. 1993.
4. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1970 m. sausio 30 d. sprendimas byloje 1970/1, Barcelona Traction byla, antroji stadija, ICJ Rep. 1970.
5. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje 1949/26, Korfu sąsiaurio byla, nagrinėjimas iš esmės, ICJ, Rep. 1949.
6. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1995 m. birželio 30 d. sprendimas byloje 1995/19, dėl Rytų Timoro (Portugalija prieš Australiją), ICJ Rep. 1995.
7. Nuolatinio Tarptautinio Teisingumo 1927 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje A 10, Lotus byla, PCIJ, (1927).

8. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1986 m. birželio 27 d. sprendimas byloje 1986/8, Nikaragva byla (Nikaragva prieš JAV), nagrinėjimas iš esmės, ICJ Rep. 1986.
9. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1974 m. gruodžio 20 d. sprendimas byloje 1974/12, dėl branduolinių bandymų (sprendimas), (Australija prieš Prancūziją), ICJ Rep. 1974.
10. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949 m. balandžio 11 d. konsultacinė išvada 1949/12, dėl atlyginimo už žalą, patirtą JT tarnyboje, ICJ Rep. 1949.
11. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1951 m. gegužės 28 d. konsultacinė išvada 1951/21, dėl išlygų ryšium su Genocido konvencija, ISJ Rep. 1951.
12. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1980 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje 1980/5, dėl įkaitų Teherane, nagrinėjimas iš esmės, ICJ Rep. 1980.
13. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1980 m. gruodžio 20 d. Konsultacinė išvada 1980/14, dėl 1951 m. kovo 25 d. Egipto ir Pasaulio sveikatos organizacijos susitarimo interpretacijos, CIJ, Rec. 1980.
14. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2001 m. birželio 27 d. sprendimas byloje 2001/16 bis, LaGrand (Allemagne c. Etats-Unis d`Amerique): <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/igus/igusjudgment/igus_ijudgment_20010625.htm> [Žiūrėta 2007-03-09].
15. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2006 m. vasario 3 d. sprendimas byloje 2006/126, République Démocratique du Congo c. Rwanda: <<http://www.icj-cij.org/cijwww/cdoCKET/ccrw/ccrwframe.htm>> [Žiūrėta 2007-03-09].
16. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2007 m. vasario 26 d. sprendimas byloje 2007/2, Application de la convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Bosnie-Herzégovine c. Serbie-et-Monténégro): <http://www.icj-cij.org/cijwww/cpresscom/cpresscom2007/cpresscom2007-08_bhy_20070226.htm> [Žiūrėta 2007-03-09].
17. TTTeismo 2002 m. vasario 14 d. sprendimas byloje 2002/4, 2000 m. balandžio 11 d. Arešto orderis: <<http://www.icj-cij.org/presscom/index.php?pr=552&pt=1&p1=6&p2=1>> [Žiūrėta 2007-04-13].
18. Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai 1998 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje IT-95-17/1, Le Procureur c. Anto Furundzija: <<http://www.un.org/icty/furundzija/trialc2/judgement/index.htm>> [Žiūrėta 2007-03-09].
19. Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai 2000 m. sausio 14 d. sprendimas byloje IT-95-16, Le Procureur c. Kupreskic et consorts:

- <http://www.un.org/icty/kupreskc/trialc2/judgement/index.htm>.> [Žiūrėta 2007-04-13].
20. Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buvusiai Jugoslavijai 1995 m. spalio 2 d. sprendimas byloje IT-94-1, Le Procureur c. Dusko Tadic:
<http://www.un.org/icty/tadic/appeal/vujin-f/vuj-aj010227f.htm>.> [Žiūrėta 2007-04-13].
21. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. lapkričio 21 d. sprendimas byloje 873-2001, Al-Adsani c. Royaume-Uni: <http://www.echr.coe.int/fr/Press/2001/nov/McElhinneyAl-AdsaniFogartyarretsfresse.htm>.> [Žiūrėta 2007-04-16].
22. Lordų Rūmų 1999 m. rugpjūčio 5 d. sprendimas byloje 2 WLR 827, Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte:
<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd990805/bow.htm>.> [Žiūrėta 2007-04-16].
23. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 7 d. sprendimas byloje A/161, Soering c. Royaume-Uni:
<http://www.peinedemort.org/International/Droit/Organes/CEDH/soering.php>.> [Žiūrėta 2007-04-13].
24. Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo 2005 m. rugsėjo 21 d. sprendimas byloje T-306/01, Ahmed Ali Yusuf et Al Barakaat International Foundation c. Conseil de l'Union européenne et Commission des Communautés européennes:
<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001A0306:EN:HTML>.> [Žiūrėta 2007-04-13].

Specialioji medžiaga

Literatūra lietuvių kalba

1. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis.-Vilnius, 1998.
2. Vadapalas V. Tarptautinė teisė: pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija.-Vilnius, 2003.
3. Kūris P., Požarskas M. Tarptautinės teisės apybraižos.-Vilnius, 1985.
4. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas.-Vilnius, 2000.
5. Radušytė E. Tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje: daktaro dis. Soc. Mokslai: teisė / LT teisės universitetas.-Vilnius, 2001.
6. Vaišvilienė R. Tarptautiniai tribunolai kaip įžanga į TBT sukūrimą:
http://www.redcross.lt/files/tarptautinis_baudziamasis_teismas.doc. [Žiūrėta 2007-03-09].

7. Šaltinytė L. Ar tarptautinė paprotinė teisė įtvirtina įsipareigojimą erga omnes vykdyti baudžiamąjį persekiojimą dėl sunkių žmogaus teisių pažeidimų? // Jurisprudencija. 2006. Nr. 1(79).

8. Žalimas D. Palestinos sienos byla: aktualios tarptautinės teisės raidos problemos Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje//Justitia. 2004. Nr. 4 (52).

Literatūra rusų kalba

1. Венская Конвенция о праве международных договоров. Комментарий. Москва, 1997.

Literatūra anglų kalba

1. Report ICL „Fragmentation of international law: difficulties arising from the diversification and expansion of international law“ (A/CN.4/L.682).
2. Cassese A. Self determination of peoples. Cambridge. 1999.
3. Brownlie I. Principles of public international law. Oxford. 2000.
4. Nieto-Navia R. Jus cogens and international human law.- The Hague, Kluwer Law International, 2003.
5. Paulus A.L. Jus cogens in a time of hegemony and fragmentation. NJIL. 2005.
6. Wouters J. Prohibition of genocide as a norme jus cogens and its implication for the enforcement of the law of genocide. Institute for International Law. N. 69. 2005.
7. Whiteman M. Damages in International Law. N.38 (1937).
8. Sicilianos L.A. Classification of obligations and the multilateral dimension of the relations of international responsibility. EJIL (2002). Vol. 13 Nr. 5. P. 1127-1145.
9. Ragazzi M. The Concept of International Obligations Erga Omnes.-Oxford, 1997.
10. Byers M. Conceptualizing the Relationship Between Ius Cogens and erga Omnes Rules. Nordic JIL 66, 1997.
11. Cherif-Bassiouni M. International Crimes: Jus Cogens and Obligation Erga Omnes. 59 Law & Contemp. Probs. N 4, 63. 1996.
12. Gardiner R.K. International law. – Pearson Longman. 2003.
13. De Hoogh A. Obligations Erga Omnes and International Crimes: A Theoretical Inquiry into the Implementation and Enforcement of the International Responsibility of States. -The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1996.

Literatūra prancūzų kalba

1. Abi-Saab R. Conséquences juridiques de l'édification d'un mur dans le territoire palestinien occupé. RICR. Vol. 86. N. 855. 2004.
2. Barberis J. A. Liberté de traiter des Etats et Jus cogens. 1970.
3. Gagg Gaggioli G. Le rôle du droit international humanitaire et des droits de l'homme dans l'exercice des pouvoirs de maintien de la paix du Conseil de sécurité. Centre Universitaire de Droit International Humanitaire. 2005.
4. Revue suisse de droit international et de droit européen. N. 5/1993.
5. Sulzer. J. Compétence universelle: état des lieux de la mise en oeuvre du principe de compétence universelle. GAJ FIDH. 2005. N. 431.
6. Sampo A. Compétence universelle: la justice espagnole se déclare compétente pour recevoir une plainte pour génocide du peuple tibétain. SFDI. 2006.
7. Mestre Ch. Les cours du droit international général. Strasbourg. 2005.
8. Gyggenheim P. Traité de Droit International Public. 1953.
9. Jacqué J.P. TPI face aux Résolutions du Conseil de sécurité des Nations Unies: merci monsieur le professeur. L'Europe des libertés. N.19. 2005.
10. De Visscher Ch. Positivismisme et jus cogens. RGDIP. 1971.
11. Dupuy P. M. L'individu et le droit international (théorie des droits de l'homme et fondements du droit international). APD. 1987.